

České kořeny bulharské matematiky

Antonín Václav Šourek (1857–1926)

In: Martina Bečvářová (author): České kořeny bulharské matematiky. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2009. pp. 189–238.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400952>

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ANTONÍN VÁCLAV ŠOUREK

(1857 – 1926)

Antonín Václav Šourek odešel na počátku osmdesátých let devatenáctého století do Bulharska. Brzy na to se stal nejvýraznější českou osobností, která ovlivňovala rozvoj výuky matematiky na bulharských středních a později i vysokých školách. Jeho jméno je však v našich matematických kruzích naprosto zapomenuto, výsledky jeho práce jsou neznámé a nedocenené.

Rodina

Antonín Šourek¹ se narodil dne 3. června 1857 v Písku v domě č. 4 jako syn Václava Šourka (1818–1878) a Anny rozené Reigel (?–1864).² Krátce po jeho narození se rodina přestěhovala do Mirovic, kde jeho otec získal úřednické místo.³ Antonín Šourek měl několik vlastních sourozenců – Václava (?–1861)

¹ V bulharských materiálech je zásadně psán jako Antonín Václav Šourek. Jméno Václav připojil patrně podle bulharských zvyků po svém otci.

² Viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Písek, svazek č. 18, 1854–1862, str. 187, Státní oblastní archiv Třeboň. V matrice je uvedeno jeho úplné jméno ve tvaru Antonín Rudolph František Xaver Šourek. Jeho otcem byl Václav Šourek (neboli Wenzel Schourek), k. k. patentální invalida šikovatel, toho času kancelista u k. k. okresního soudu v Písku, syn Michaela Václava Šourka, patentálního invalidy a šikovatele v Rymburku, a Terezie rozené Jeřábek z Nového Kolína. Jeho matkou byla Anna, dcera Františka Reigela, šafáře ve Veleticích, a Evy Rosiny rozené Miltnerové z Veletic. Kmotry Antonína Šourka byli Antonín Janský, c. k. berniční v Písku, a jeho manželka Barbora.

³ Václav Šourek působil od 40. let 19. století jako mladší seržant u c. k. 11. pěchotního pluku „arcivévodý Rainera“ v Písku. Dne 5. července 1842 byl jmenován hlavním písařem pluku. V letech 1844 a 1845 si na pražské technice a univerzitě doplňoval vzdělání (např. roku 1844 složil zkoušky z ovocnářství a zemědělství, v následujícím roce na univerzitě vykonal zkoušky z filozofie, českého jazyka a literatury). Od roku 1847 až do roku 1857 byl písařem, šikovatelem a učitelem dětí českých i německých vojáků píseckého pluku. V letech 1848 až 1850 pobýval s plukem v německém Manheimu, kde byl roku 1848 povolen jeho sňatek s Annou Reigelovou. V letech 1850 až 1857 bydlel v Písku. Dne 18. března 1856 nechal vyplnit „kvalifikační list“ a podal žádost o propuštění do civilní státní služby (u armády sloužil již 19 let a 6 měsíců). Dne 17. července 1857 bylo jeho žádosti vyhověno, byly mu vystaveny doklady o vzorné vojenské službě a vydáno doporučení k získání řádného úřednického místa. Václav Šourek od konce roku 1856 pracoval jako pomocný úředník píseckého soudu a současně vypomáhal píseckému pluku s nábořem nováčků. Od roku 1857 do roku 1871 pracoval jako úředník zemské správy v Mirovicích. V roce 1864 byl na krátký čas vyslán do úřadu na Smíchově, aby se zdokonalil v práci s úředními registry a připravil se na zkoušky soudního úředníka. Složil je s výborným prospěchem dne 15. prosince 1870. Dne 13. února 1871 byl dekretem č. 5672 jmenován soudním úředníkem a dne 21. února 1871 byl přeložen k soudu do Strakonice; místo soudního úředníka vykonával v letech 1871 až 1878. Veškeré německy psané materiály (např. jmenovací dekrety, potvrzení o studiu a vojenské službě, povolení k sňatku, pracovní hodnocení, domovský list, vysvědčení) jsou uloženy ve fondu Šourek Antonín Václav (1857–1926) – matematik v Ústředním státním archivu v Sofii [Шоурек Антонин Вацлав (1857–1926) – математик, Централен държавен архив София]. V této kapitole je výše uvedený fond dále citován jako fond [SCDA].

a Bedřicha (1859–1860), kteří zemřeli v dětském věku,⁴ Antonii Terezu Annu (1854–?)⁵ a staršího bratra Václava.⁶ Když bylo Antonínovi sedm let, zemřela na křečovitě ochrnutí plic ve věku 45 let jeho matka Anna.⁷ Jeho otec Václav se roku 1865 oženil s Františkou Šimkovou (1839–1880).⁸ Ve druhém manželství se narodily děti: Leopoldina (?–1868),⁹ Josefa Františka (1867–?),¹⁰ Jan Křtitel Antonín Alois (1871–1871),¹¹ Eduard Antonín (1873–1873)¹² a Alžběta Marie Františka (1874–1874).¹³ Z adres uváděných v matrikách narození a úmrtí Antonínových sourozenců je patrné, že se rodina v Mirovicích několikrát stěhovala. Antonín Šourek měl podle korespondence dochované v jeho sofijské

⁴ Viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Mirovice, svazek č. 18, 1859–1873, str. 9 a 18, Státní oblastní archiv Třeboň. V matrice je uvedeno, že dne 27. května 1860 zemřel ve věku 1 rok a 3 měsíce na plicní katar Bedřich Šourek (v Mirovicích v domě č. 80) a dne 8. června 1861 ve věku 15 let zemřel na dušnost Václav Šourek (v Mirovicích v domě č. 53). Místa a data jejich narození se nepodařilo zjistit.

⁵ V materiálech uložených ve fondu [ŠCDA] je zachován křestní list Antonie Terezie Anny narozené dne 20. září 1854 v Neuhausenu v Německu, manželské dcery Václava Šourka a jeho ženy Anny rozené Reigel. O jejím osudu se nepodařilo nic dalšího zjistit. Ve stejném fondu je také potvrzení mirovického lékaře Hatlaka vystavené dne 2. června 1859 o vakcinaci proti neštovicím provedené u Fridricha (Bedřicha) Šourka, desetidenního syna šikovatele Václava Šourka.

⁶ V materiálech uložených ve fondu [ŠCDA] se dochovalo 38 dopisů Václava Šourka (Antonínova bratra), jeho ženy Barbory a jejich synů Františka a Jana, které v letech 1878 až 1890 napsali A. V. Šourkovi do Strakonice, Prahy a Sofie. Z nich je patrné, že Václav Šourek byl dělníkem ve vídeňských strojárnách. V roce 1878 byl ženatý a měl již dva syny, kteří navštěvovali obecnou školu.

⁷ Viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Písek, svazek č. 18, 1859–1873, str. 41, Státní oblastní archiv Třeboň. Zde je uvedeno, že Anna Šourková zemřela dne 3. února 1864 v Mirovicích č. 6.

⁸ Františka Šimková se narodila 29. března 1839 na Orlíku č. 17 jako dcera Jana Šimka (učitele v Chrašticích, který byl synem Františka Šimka, polního mistra z Knihovic, a Kateřiny rozené Novák z Chlumu) a Karolíny Králikové (dcery Františka Králíka, mlynáře z Mirovic, a Anny rozené Žiška z Mirovic). Více viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Staré Sedlo, svazek č. 9, 1829–1855, str. 249, Státní oblastní archiv Třeboň. Přesné datum sňatku se nepodařilo zjistit.

⁹ Leopoldina zemřela dne 22. června 1868 na horečnaté onemocnění ve věku 3 let v Mirovicích č. 53. Více viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Mirovice, svazek č. 18, 1859–1873, str. 79, Státní oblastní archiv Třeboň. Přesné datum jejího narození se nepodařilo zjistit.

¹⁰ Josefa Františka se narodila 18. února 1867 v Mirovicích č. 53. Více viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu v Mirovicích, svazek č. 8, 1852–1873, str. 210, Státní oblastní archiv Třeboň.

¹¹ Jan Křtitel Antonín Alois se narodil 20. července 1871 ve Strakoncích č. 59 a zemřel dne 10. srpna 1871 tamtéž. Více viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 15, 1867–1874, str. 195, a matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 42, 1867–1878, str. 133, Státní oblastní archiv Třeboň.

¹² Eduard Antonín se narodil 16. března 1873 ve Strakoncích č. 59 a zemřel dne 12. července 1873 tamtéž. Více viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 15, 1867–1874, str. 279, a matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 42, 1867–1878, str. 176, Státní oblastní archiv Třeboň.

¹³ Alžběta Marie Františka se narodila 6. srpna 1874 ve Strakoncích č. 220 a zemřela dne 28. září 1874 tamtéž. Více viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 16, 1874–1880, str. 17, a matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu ve Strakoncích, svazek č. 42, 1867–1878, str. 208, Státní oblastní archiv Třeboň.

pozůstalosti ještě mladší sestru Leopoldinu, která díky jeho finanční podpoře a pomoci jeho švagra Antonína Söhnlera žila nejprve v prachatickém a později v pražském klášteře sv. Anny. Navštěvovala vyšší dívčí školu a připravovala se na dráhu učitelky. Roku 1887 složila maturitní zkoušku a v následujícím roce získala místo učitelky na dívčí škole ve Vodňanech.¹⁴

První vzdělání

Antonín Šourek navštěvoval nejprve obecnou školu v Mirovicích, kde jeho otec pracoval jako úředník při c. k. okresním úřadu. Rodina bydlela v nevelkém domě č. 53.¹⁵ Od roku 1866 studoval na chlapecké hlavní škole v Písku, neboť k přijetí na střední školu bylo nutnou podmínkou vysvědčení z páté třídy hlavní školy. Pak bylo ovšem nutno úspěšně složit přijímací zkoušku. Roku 1870 A. Šourek ukončil s výborným prospěchem pátou třídu hlavní školy v Písku.¹⁶

Stredoškolské studium

Roku 1870 složil Antonín Šourek přijímací zkoušku na reálku v Písku, kde pak studoval v letech 1870 až 1876. Po celou dobu studia patřil mezi nejlepší žáky; na nižší reálce (1. až 3. třída) býval druhý až čtvrtý ve třídě (asi z 50 žáků), na vyšší reálce (5. až 7. třída) byl s výjimkou jediného pololetí první ve třídě (asi ze 30 žáků).¹⁷ Jeho prospěch, píle, pečlivost i úprava prací byly hodnoceny velmi kladně. V katalogu studentů z let 1870/1871 až 1875/1876 se u jeho jména objevují většinou jedničky a dvojky, jen u krasopisu, kreslení a modelování trojky.¹⁸ Poznamenejme, že během studia prakticky nebyl nemocen a na výuce téměř nechyběl.¹⁹ Za zmínku stojí i to, že budoucí velký propagátor výuky modelování, kreslení a krasopisu nepatřil v těchto předmětech k výborným žákům.

Pouze v prvním ročníku Antonín Šourek platil školné v plné výši, od druhého ročníku byl každoročně rozhodnutím písecké městské rady osvobozen od všech

¹⁴ V materiálech uložených ve fondu [ŠCDA] je 21 dopisů, které Leopoldina napsala v letech 1881 až 1887 bratrovi Antonínovi a jeho rodině do Sofie. Další informace o jejím nelehkém životě poskytuje také 41 dopisů Antonína Söhnlera a jeho ženy Anny z let 1883 až 1890, které jsou uloženy rovněž ve výše zmíněné pozůstalosti. Bližší údaje o Leopoldině životě se nepodařilo dohledat.

¹⁵ Podrobnosti o Šourkově studiu na mirovické obecné škole se nepodařilo získat. Informace je převzata z [Ta].

¹⁶ Archivní materiály písecké chlapecké hlavní školy se nedochovaly. Informace jsou převzaty z [Ta] a z archivních materiálů písecké reálky.

¹⁷ Od školního roku 1873/1874 byla písecká reálka přeměněna na sedmitřídní školu. Antonín Šourek postoupil ze třetího ročníku rovnou do pátého. Na reálce tedy studoval pouze šest let.

¹⁸ Více viz *Hlavní katalogy 1870/1871 až 1875/1876*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/35, kniha č. 35 až sign. I/40, kniha č. 40, Státní okresní archiv Písek.

¹⁹ Za šest školních let zameškal pouze 10 hodin. Viz *Hlavní katalogy 1870/1871 až 1875/1876*, tamtéž.

školních poplatků²⁰ a v posledních dvou ročnících navíc pobíral tzv. *Jičínské stipendium* ve výši 80 zlatých ročně.²¹ Ze všech dochovaných hodnocení je patrné, že dosahoval výborných studijních výsledků a že chtěl pokračovat ve studiu na technice.²²

Dne 21. července 1876 Antonín Šourek obdržel maturitní vysvědčení, jež ho opravňovalo ke studiu na technice.²³ O náročnosti písemné maturitní zkoušky konající se ve dnech 7. 6. až 10. 6. 1876 si můžeme udělat dobrou představu z výroční zprávy písecké reálky, která obsahuje témata maturitních prací:

Z českého jazyku:

Zásluhy Komenského o školství. Pojednání.

²⁰ Viz rozhodnutí č. 2309 ze dne 2. 6. 1871, č. 6801 ze dne 31. 1. 1872, č. 6688 ze dne 11. 1. 1873, č. 6161 ze dne 10. 12. 1873, č. 5936 ze dne 29. 12. 1874 a č. 6888 ze dne 2. 2. 1875. Viz *Hlavní katalogy 1870/1871 až 1875/1876*, tamtéž.

²¹ Stipendium mu bylo přiznáno c. k. místodržitelstvím dekretem č. 93 ze dne 2. 2. 1875. Viz *Hlavní katalogy 1874/1875 a 1875/1876*, *Výkaz stipendistů z roku 1874–75 a Výkaz stipendistů z roku 1875–76* sestavený ředitelem školy obsahující hodnocení a prospěch stipendistů za druhé pololetí příslušného školního roku, kartón č. 9, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, Státní okresní archiv Písek.

²² A. Šourka učil matematiku v první a druhé třídě Josef Bílý, ve třetí Václav Max, od páté až do sedmé třídy Josef Fleischer, fyziku ve všech třídách učil Josef Bílý, kreslení učil ve druhé a třetí třídě Václav Max, v páté a šesté Adolf Heyduk, v sedmé František Moučka, rýsování a geometrii učil v první třídě Václav Max, rýsování ve druhé třídě, stavitelské rýsování ve třetí třídě a deskriptivní geometrii v páté až sedmé třídě učil Karel Patočka. V prvním ročníku byl Šourkovým třídním učitelem Václav Max, ve druhém a třetím Tomáš Drůbek, v pátém Adolf Heyduk, od šestého ročníku Jan Suda. Podle hlavních katalogů byl profesor Tomáš Drůbek Šourkovým „odpovědným dozorcem a ubytovatelem“ od třetího až do sedmého ročníku. Viz *Hlavní katalogy 1870/1871 až 1875/1876*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/35, kniha č. 35 až sign. I/40, kniha č. 40, Státní okresní archiv Písek. Poznamenejme, že A. Šourek udržoval s profesorem T. Drůbkem velmi přátelský, takřka rodinný kontakt během svého studia ve Vídni a později i během svého působení v Bulharsku, jak dokládají dva koncepty a několik náčrtů jeho dopisů, které jsou uloženy ve fondu [ŠCDA]. Informoval ho o svých studijních výsledcích, zdravotním stavu, rodině a situaci v Bulharsku. Zasiłal mu exempláře svých bulharských učebnic a prací.

²³ Maturitní komise se skládala z předsedy J. Štastného, ředitele c. k. české vyšší reálné školy v Praze a člena c. k. zemské školní rady, a členů komise (F. Tonner, ředitel školy a učitel chemie; J. Suda, třídní učitel a učitel češtiny a němčiny; J. Matzner, učitel dějepisu a zeměpisu; J. Bílý, učitel fyziky; J. Fleischer, učitel matematiky; K. Patočka, učitel deskriptivní geometrie; K. Jaroš, učitel přírodopisu; F. Moučka, učitel kreslení). Antonín Šourek má na maturitním vysvědčení následující klasifikaci: náboženství – bez uvedení známky, český jazyk – chvalitebně, německý jazyk – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), dějepis a zeměpis – výborně, matematika – výborně, fyzika – výborně, chemie – výborně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), přírodopis – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), popisné měřictví – výborně, kreslení – chvalitebně, francouzský jazyk (nepovinný předmět) – výborně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), tělocvik (nepovinný předmět) – výborně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal). Poznamenejme, že roku 1876 bylo v maturitní třídě 28 žáků, z nichž 4 složili zkoušku s vyznamenáním. Více viz *Výkaz o zkouškách maturitních*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, kartón č. 41, Státní okresní archiv Písek, a *Maturitní protokol Antonína Šourka in Hlavní protokol o zkouškách dospělosti 1869–1890*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/4, kniha č. 4, Státní okresní archiv Písek.

Z německého jazyku:

a) překlad z českého do německého: „*Povaha M. Krameriusa*“, z čítací knihy článků od A. Rybičky.²⁴

b) překlad z německého do českého: „*Die Schrecknisse der Alpennatur*“, z čítací knihy Madiery.²⁵

Z matematiky:

a) Stanovte číselnou hodnotu radikálu:

$$A = \sqrt{\frac{a^2 \cdot \sqrt{b \log a}}{\sqrt{a \cdot \sqrt{b}}}}$$

jestliže $a = 1.45$, $b = 2.75$.

b) V trojúhelníku jest dán rozdíl dvou stran $x - y = 45^m$, stranami těmi, to sevřený úhel $\gamma = 46^\circ 43' 20''$, pak třetí strana $c = 80^m$. Stanovte obsah trojúhelníku toho!

c) Stanovte rovnici a délku kolmice spuštěné s vrcholu paraboly, pro níž platí rovnice $y^2 = 3x$, na přímkou vedenou ohniskem pod úhlem $\alpha = 60^\circ 30' 20''$!

Z popisného měřictví:

a) Zobraziti přímkou, která prochází daným bodem, seče danou přímkou a úhel α s ní tvoří.

b) Má se sestrojiti parabolická průseč šikmého kužele, její pravý tvar a síť.

c) Sestrojiti roviny, které dotýkají se točného paraboloidu ve dvou bodech daného meridianu.²⁶

O vlastním průběhu ústní maturitní zkoušky si můžeme udělat představu z archivního materiálu *Protokol sepsaný při ústních zkouškách maturitních na konci školního roku 1875–76 dne 17. července 1876*, který se dochoval v archivu v Písku.²⁷ Obsahuje soupis otázek jednotlivých ústních zkoušek všech studentů.

Z matematiky A. Šourek obdržel tyto otázky:

- 1) Periodický zlomek proměnit v zlomek obyčejný.
- 2) Řešení \triangle z T

$$x + y + z = m, \quad \alpha.$$

²⁴ Pravděpodobně se jednalo o úryvek z knihy Antonína Rybičky (1812–1899) nazvané *Život a působení Václava Matěje Krameriusa* (nakladatel J. Pospíšil, Praha, 1859, 40 stran), který byl otištěn ve školní čítance.

²⁵ Pravděpodobně se jednalo o úryvek z učebnice Antonína Karla Madiery (1831–1899) nazvané *Čítací kniha německá*, nakladatel I. L. Kober, Praha, 1865, 292 stran.

²⁶ *Výroční zpráva obec. vyšších real. škol v Písku za školní rok 1876*, Písek, 1876, str. 22–23.

²⁷ Viz *Protokol sepsaný při ústních zkouškách maturitních na konci školního roku 1875–76 dne 17. července 1876*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, kartón č. 41, Státní okresní archiv Písek.

3) *Geom. místo průsečíků kolmice se středem na průvodce hyperboly.*

Všechny otázky zodpověděl podle rozhodnutí komise „excellentně“ (odpovědi jsou označeny písmenem „e“); celkově byl hodnocen výborně.

Z fyziky odpovídal na tyto otázky:

- 1) *Jak se vypočte hustota tělesa.*
- 2) *Rovnováha při páce.*
- 3) *Účinek elektr. proudu na jehlu magnetu.*

Všechny otázky zodpověděl „excellentně“; celkově byl hodnocen výborně.

Z dějepisu a zeměpisu dostal tyto otázky:

- 1) *Básnictví starých Řeků a vědy těchže.*
- 2) *Investitura.*
- 3) *Války Turků se Srby a pád říše srbské.*
- 4) *Poloostrov turecký.*
- 5) *Řád volební království českého.*

Druhou otázku zodpověděl „excellentně“, ostatní zodpověděl „výborně“ (odpovědi jsou označeny písmenem „a“) neboli „ausgezeichnet“; celkově byl hodnocen výborně.

Na základě výsledků zkoušek a s přihlédnutím k závěrečnému vysvědčení byl dne 17. července 1876 uznán za dospělého s dodatkem, že vyhověl výborně a obdržel vyznamenání.

Vysokoškolské studium ve Vídni

V září roku 1876 se A. Šourek zapsal jako řádný student techniky ve Vídni. Studium mu usnadnilo *Jičínské stipendium* (80 zlatých), které pobíral již od doby svého studia na reálce v Písku, a vynikající znalost německého jazyka. Podle katalogu posluchačů si zapsal šest řádných a tři mimořádné předměty; v zimním semestru školního roku 1876/1877 měl 31 hodin týdně, v letním semestru dokonce 38. Na výuku docházel pravidelně, vynikal pilí a pečlivostí, s neobvyklým nasazením vypracovával domácí práce (zejména rysy) a řádně skládal zkoušky. Ze zapsaných předmětů je patrné, že se zajímal především o studium matematiky a deskriptivní geometrie. Je možné, že již v té době uvažoval o tom, že se stane středoškolským profesorem.²⁸ Na konci

²⁸ V prvním ročníku měl A. Šourek zapsány tyto předměty: *Grundlehren der höheren Mathematik* – 9/0 a 9/0 (profesoři Josef Kolbe (1825–1897) a Simon Spitzer (1826–1887), zkoušku složil 14. 7. 1887 s hodnocením výborně), *Ueber die Planimetrie im Mittelschul-Unterrichte* – 2/0 a 2/0 (profesor J. Kolbe, jednalo se o výběrový předmět, zkoušku složil 10. 4. 1877 s hodnocením dobře), *Darstellende Geometrie* – 6/0 a 6/0 (profesoři Rudolf Niemtschik (1831–1877) a Rudolf Staudigl (1838–1891), zkoušku složil s hodnocením velmi dobře), *Constructives Zeichnen* – 0/10 a 0/10 (profesoři R. Niemtschik a R. Staudigl, zkoušku složil 14. 4. 1877 s hodnocením výborně), *Ausgewählte Partien der darstellenden Geometrie und Stereotomie* – 1/0 a 1/0 (profesor R. Niemtschik, zkoušku neskládal, jednalo se o výběrový předmět), *Elemente der reinen Mechanik 1. Theil: Statik* – 0/0 a 3/0 (profesor Franz Georg Rebhann (1824–1892), zkoušku neskládal), *Technische Mechanik*

školního roku získal rozhodnutím ministerstva školství za mimořádné studium jednorázovou studentskou podporu ve výši 30 zlatých ročně, která mu byla vyplacena na počátku dalšího školního roku. V něm si A. Šourek zapsal deset předmětů; v zimním semestru školního roku 1877/1878 měl 37 hodin týdně, v letním semestru 27.²⁹

Ve vzpomínkových člancích (viz [At], [ČR], [HT], [PČBI], [SB], [Ta]) se uvádí, že Antonín Šourek studoval matematiku také na vídeňské univerzitě. Katalogy posluchačů filozofické fakulty vídeňské univerzity z let 1876/1877 až 1877/1878 však jeho jméno neuvádějí ani mezi řádnými, ani mezi mimořádnými studenty.³⁰ Je možné, že na matematické přednášky z vlastního zájmu docházel; zkoušky však neskládal. Mezi učiteli, kteří ho nejvíce nasměrovali ke studiu geometrie, je uváděn Emil Weyr (1848–1894), který tehdy na vídeňské univerzitě působil.

1. *Theil: Elasticitäts- und Festigkeitslehre, einfache Maschinen und Verbindungen derselben* – 0/0 a 0/6 (profesor Carl Jenny (1819–1893), zkoušku složil 18. 7. 1877 s hodnocením výborně), *Französische Sprache und Literatur* – 3/0 a 3/0 (docent Ludwig Poley (?–1885), zkoušku neskládal, jednalo se o výběrový předmět). Viz Hauptkatalog 1876/1877, Universitätsarchiv der TU Wien, a Programm der k. k. Technischen Hochschule in Wien für das Studienjahr 1876–1877, Verlag der k. k. Technischen Hochschule, Wieden, 1876. Podle katalogu posluchačů měl A. Šourek zapsanu ještě přednášku *Mechanische Vermessung*, která však není uvedena v programu přednášek vídeňské techniky na školní rok 1876/1877. Nepodařilo se najít její rozsah ani jméno přednášejícího. A. Šourek z tohoto předmětu neskládal žádnou zkoušku.

²⁹ Ve druhém ročníku měl A. Šourek zapsány tyto předměty: *Praktische Geometrie. Praktische Uebungen* – 5/4 a 6/4 (profesor Wilhelm Tinter (1839–1912), zkoušku složil s hodnocením dobře), *Situationszeichnen* – 6/0 a 6/0 (profesor W. Tinter, zkoušku neskládal), *Differential- und Integral-Rechnung* – 6/0 a 6/0 (profesor Anton Winckler (1821–1892), zkoušku složil 20. 1. 1878 s hodnocením výborně), *Ausgewählte Partien der darstellenden Geometrie und Stereotomie* – 1/0 a 1/0 (profesor R. Staudigl, jednalo se o výběrový předmět, zkoušku složil 7. 7. 1878 s hodnocením velmi dobře), *Ueber die analytische Geometrie im Mittelschul-Unterrichte* – 2/0 a 0/0 (profesor J. Kolbe, jednalo se o výběrový předmět, zkoušku složil 20. 3. 1878 s hodnocením dobře), *Neuere Geometrie* – 3/0 a 0/0 (profesor R. Staudigl, zkoušku složil 7. 3. 1878 s hodnocením výborně), *Elemente der reinen Mechanik 2. Theil: Dynamik* – 3/0 a 0/0 (profesor F. G. Rebhann, zkoušku složil 30. 3. 1878 s hodnocením velmi dobře), *Technische Mechanik 2. Theil: Hydraulik* – 3/0 a 0/0 (profesor C. Jenny, zkoušku složil 20. 7. 1878 s hodnocením výborně), *Allgemeine Physik 1. Theil* – 4/0 a 0/0 (profesor Viktor Pierre (1819–1886), zkoušku neskládal), *Allgemeine Physik 2. Theil* – 0/0 a 4/0 (profesor V. Pierre, zkoušku neskládal). Viz Hauptkatalog 1877/1878, Universitätsarchiv der TU Wien, a Programm der k. k. Technischen Hochschule in Wien für das Studienjahr 1877–1878, Verlag der k. k. Technischen Hochschule, Wieden, 1877. Poznamenejme, že v Šourkově sofijské pozůstalosti (fond [ŠCDA]) jsou uložena litografická vydání skript, z nichž studoval na vídeňské technice, a která si odvezl do Bulharska. Jedná se o následující texty: *Darstellende Geometrie nach den Vorträgen des Rudolf Niemtschik* ..., Wien, 1874, 76 stran; *Vorlesungen über Allgemeine Physik ... Gehalten am k. k. polytechnischen Institute in Wien, im Wintersemestr 1876–77 von Prof. Dr. Victor Pierre*, Wien, 1877, 343 stran, 275 obrázků; *Grundlehren der höheren Mathematik nach Vorträgen des Prof. Simon Spitzer, gehalten am k. k. polytechnischen Institute in Wien 1876/7*, Wien, 135 + 34 stran. Na okrajích Niemtschikových a Spitzerových skript jsou Šourkovy poznámky a komentáře k řešeným příkladům. Kvalitní a dobře zachované litografie nesou na titulním listu Šourkův podpis a datum pravděpodobně poslední přednášky.

³⁰ Viz katalogy posluchačů filozofické fakulty za školní roky 1876/1877 až 1878/1878, Archiv Univerzity ve Vídni.

A. Šourek bydlel během vídeňských studií u svého staršího bratra Václava, kterému přispíval pouze na stravu. V zimě roku 1877 se výrazně zhoršilo jeho těžké chronické astma, jež mu komplikovalo život od narození. O svém zdravotním stavu napsal svému píseckému profesorovi T. Drůbkovi:

Nyní jsem zdrav skoro úplně, nekašlám více a dech můj není tak těžký jako dříve, nevím čemu bych to přičítal snad že nemusím tak do školy zpěchat, an 33 domu do školy mám anebo že užívám „tuk rybí“ jemuž úplně jsem zvyk.³¹

Vysokoškolské studium v Praze

Na počátku školního roku 1878/1879 přišel Antonín Šourek do Prahy a zapsal se jako řádný student německé techniky.³² Není jasné, jaké předměty si vybral, neboť se nedochovaly katalogy posluchačů této školy. Je možné, že navštěvoval povinné kurzovní i výběrové matematické přednášky vedené Antonem Grünwaldem (1838–1920) a Johannem Liebleinem (1834–1881), povinné přednášky z deskriptivní geometrie vyučované Karlem Josefem Küpperem (1828–1900), výběrové přednášky z teorie vyrovnávacího počtu, teorie pravděpodobnosti a matematické statistiky vypisované Emanuelem Czuberem (1851–1925) nebo fyzikální přednášky Adalberta Karla Waltenhofena (1828–1914),³³ je též možné, že poslouchal přednášky z odborných technických předmětů.

Ve stejném školním roce se stal také mimořádným studentem *I. odboru české techniky v Praze*, ale žádný předmět si nezapsal.³⁴ Je možné, že docházel na kurzovní přednášky z deskriptivní geometrie vedené Františkem Tilšerem (1825–1913) nebo z matematiky vedené Eduardem Weyrem (1852–1903), na povinné kurzovní i výběrové přednášky z grafické statiky, stereotomie či z geometrie polohy vypisované Josefem Šolínem (1841–1912) nebo na výběrové přednášky z pravděpodobnosti vyučované Augustinem Pánkem (1843–1908). V následujícím roce se zapsal jako mimořádný student třetího ročníku české techniky; vybral si celoroční sedmihodinovou přednášku doplněnou jednoduhodinovým cvičením *Mathematika první běh* přednášenou pro první ročník Gabrielem Blažkem (1842–1910) a celoroční sedmihodinovou přednášku doplněnou dvouhodinovým cvičením *Fysika obecná i technická* vedenou pro první ročník Václavem Karlem Zengerem (1830–1907). Výsledky Šourkových zkoušek

³¹ Nedatovaný koncept Šourkova dopisu uložený ve fondu [ŠCDA].

³² Viz F. Stark, W. Gintl, A. Grünwald: *Die k. k. Deutsche Technische Hochschule in Prague 1806–1906*, Festschrift zur Hundertjähreifeier, Prague, 1906, str. 488.

³³ Jména výše uvedených profesorů jsou zmiňována ve vzpomínkových článcích sepsaných po Šourkově smrti (viz [At], [ČR], [HT], [PČBI], [SB], [Ta]).

³⁴ V katalogu posluchačů je uvedeno pouze Šourkovo jméno, adresa bydliště a dále jméno, povolání a bydliště jeho otce (*Václav, soudní kancelista, Strakonice*), informace o řádném studiu na německé technice v Praze a zmínka o předchozím studiu ve Vídni. Poznamenejme, že student mohl být zapsán buď jako řádný posluchač německé techniky v Praze a mimořádný posluchač české techniky v Praze nebo naopak. Podle tehdejších pravidel nemohl být zapsán jako řádný posluchač na více školách najednou. Více viz katalog posluchačů české techniky v Praze, Archiv ČVUT, Praha, a [Vf].

nejsou známé, neboť nejsou v katalogu uvedeny.³⁵ Ze zapsaných předmětů je patrné, že se zajímal především o matematiku a fyziku.

Ve vzpomínkových člancích (viz [At], [ČR], [HT], [PČBI], [SB], [Ta]) se píše, že Antonín Šourek studoval matematiku také na pražské univerzitě. Katalogy posluchačů filozofické fakulty pražské univerzity z let 1877/1878 až 1881/1882 však jeho jméno neuvádějí ani mezi řádnými, ani mezi mimořádnými studenty.³⁶ Je pravděpodobné, že na německé či české matematické nebo fyzikální přednášky z vlastního zájmu docházel; zkoušky však neskládal.³⁷

Ve výše zmíněných člancích se také uvádí, že Antonín Šourek v roce 1880 složil zkoušky učitelské způsobilosti, které ho opravňovaly k výuce matematiky a deskriptivní geometrie na reálkách. Žádné materiály vztahující se k těmto zkouškám se nepodařilo v českých archivech dohledat, ačkoliv v [ČR] je uvedeno:

През 1879–80 г. Шоурек е положил изпит за придобиване право на редовен преподавател в средните училища. И тримата професори, членове на изпитната комисија, са се произнесли много похвално за разработените от него теми по математика и дидактика. ([ČR], str. 40)³⁸

Z dopisů Šourkova švagra Antonína Söhnlera, které mu napsal v letech 1885 až 1886, je zcela jasné, že Antonín Šourek zkoušky učitelské způsobilosti nikdy neskládal. Teprve v roce 1885 A. Söhnler na Šourkovo přání navštívil členy zkušební komise (F. J. Studnička, J. Šolín, F. Tilšer, A. Pánek, J. Gebauer a G. A. Lindner), aby s nimi projednal možnost rychlého a jednoduchého složení nezbytných zkoušek. Shovívavý F. J. Studnička prominul vypracování domácí práce, klauzurní práce a přednášku na zkoušku a spokojil se jen s krátkým ústním pohovorem. Profesoři G. A. Lindner (didaktika) a J. Šolín (deskriptivní geometrie) trvali na řádném průběhu zkoušky a splnění všech jejích částí. A. Söhnler proto sháněl požadovanou studijní literaturu, pořizoval výpisy pro práci z didaktiky, dojednával termíny a neustále švagra povzbuzoval, aby se konečně ke zkoušce přihlásil. Ten se však necítil dostatečně připraven, obával se zkoušky z českého jazyka a didaktiky. Termíny neustále posouval a ke zkouškám se nikdy nedostavil.³⁹

³⁵ Poznamenejme, že v katalogu posluchačů je nově uvedeno jméno, povolání a bydliště Šourkova poručníka: *Fabián Cimburek, účetní ve Strakonících*. Více viz katalog posluchačů české techniky v Praze, Archiv ČVUT, Praha.

³⁶ Viz katalogy posluchačů filozofické fakulty za školní rok 1877/1878 až 1881/1882, kartón č. 168 až 170, Archiv Univerzity Karlovy.

³⁷ V té době na univerzitě matematiku německy přednášel Heinrich Jacob Karl Durège (1821–1893), česky František Josef Studnička (1836–1903). Jejich jména jsou zmiňována ve vzpomínkových člancích sepsaných po Šourkově smrti (viz [At], [ČR], [HT], [PČBI], [SB], [Ta]).

³⁸ V průběhu roku 1879–80 Šourek složil zkoušky učitelské způsobilosti opravňující k výuce na středních školách. Všichni tři profesoři, členové zkušební komise, se velmi pochvalně vyjádřili o jeho vypracovaných tématech z matematiky a didaktiky.

³⁹ Více viz rodinná korespondence uložená ve fondu [SCDA].

Roku 1878, v průběhu Šourkových pražských vysokoškolských studií, zemřel jeho otec Václav.⁴⁰ Tak se v jednadvaceti letech stal Antonín Šourek úplným sirotkem. Na studiích mu finančně vypomáhala jeho nevlastní matka Františka, která se o něho od dětství pečlivě starala. Zemřela však již roku 1880.⁴¹

Odchod do Bulharska

Již během středoškolských studií a především v průběhu studia na české technice v Praze se Antonín Šourek přátelil s bulharskými spolužáky. Proto roku 1880 na základě doporučení svého bulharského přítele Ivana Petrova Salabaševa (1853–1924)⁴² a svých pražských učitelů F. J. Studničky a A. Pánka obdržel telegrafickou nabídku, aby se stal učitelem na nově zřizované střední škole ve Slivenu ve Východní Rumelii.⁴³ Nabízené místo přijal a odjel na Balkán. Bylo mu tehdy třiatdvacet let.

Pedagogická kariéra – středoškolský profesor ve Slivenu

Dne 1. září 1880 byl Antonín Šourek jmenován profesorem matematiky a deskriptivní geometrie na oblastním reálném gymnáziu ve Slivenu. Učil téměř ve všech vyšších třídách; týdně míval asi 20 hodin.⁴⁴ Poznamenejme, že na této škole v osmdesátých letech 19. století působila celá řada českých učitelů (např. I. Kadlec, J. Kruiž, T. Monin, V. Šak, H. Škorpil, K. Škorpil, J. A. Voráček). Ve Slivenu strávil jen jeden školní rok, neboť byl od 5. září 1881 přeložen na reálku do Plovdivu.⁴⁵ Na jeho výuku ve Slivenu vzpomínal Sarafor, jeden z jeho žáků, takto:

⁴⁰ Více viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu ve Strakonících, svazek č. 42, 1878–1889, str. 25, Státní oblastní archiv Třeboň. Zde je uvedeno, že dne 7. prosince 1878 ve Strakonících v domě č. 148 zemřel na „píjavice“ ve věku 60 let Václav Schaurek, c. k. kancelista okresního soudu.

⁴¹ Tamtéž, str. 84. Zde je uvedeno, že dne 17. července 1880 ve Strakonících v domě č. 150 zemřela na „srdeční neduh“ ve věku 42 let Františka Šourková.

⁴² Ivan Petrov Salabašev byl významný bulharský politik, státník, diplomat, matematik, popularizátor a organizátor kulturního života. V letech 1870 až 1873 studoval na českých středních školách v Táboře a Praze, v letech 1873 až 1876 studoval matematiku na pražské technice. V Čechách měl mnoho dobrých přátel a na jeho pozvání či doporučení přicházeli v osmdesátých letech 19. století do Bulharska čeští učitelé, právníci, inženýři, lékaři apod. O jeho životě a díle viz M. Bečvářová: *Proč učit matematiku aneb jeden příklad z politické historie*, in 28. mezinárodní konference Historie matematiky, Jevičko, 24. 8. – 28. 8. 2007, sborník sylabů, M. Bečvářová (editor), Matfyzpress, Praha, 2007, str. 15–18; M. Bečvářová: *How to Fix an Election Honestly? Ivan Petrov Salabashev's Novel Voting Procedure in Bulgaria, 1879–1880*, Proceedings of the „IX. Österreichisches Symposium zur Geschichte der Mathematik in Miesbach“, Ch. Binder (editor), Technische Universität Wien, Wien, 2008, str. 13–20.

⁴³ O historii této školy viz kapitola věnovaná životu a dílu Teodora Monina.

⁴⁴ Viz *Първия годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1881–1882*, Сливен [První výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1881–1882, Sliven], 1882, str. 15; [Ju], str. 53, a [SB], str. 36–37.

⁴⁵ Antonín Šourek udržoval v 80. letech 19. století čilou korespondenci se svými bývalými kolegy a přáteli, jak dokládají dopisy uložené ve fondu [ŠCDA]. Jedná se o 11 dopisů H. Škorpila z let 1881 až 1889, 13 dopisů K. Škorpila z let 1886 až 1888, 9 dopisů J. A. Voráčka z let 1884 až 1888, 4 dopisy K. Vasyky z let 1881 až 1882. V Šourkově pozůstalosti je také

... първият урок на Шоурек е бил посветен на простите дробни. Общото впечатление на учениците било такова, че те се почувствали като ученици в ново училище. Схващайки широко своята учителска мисия, Шоурек се е грижил не само да даде знания, но същевременно обръщал внимание и на възпитанието. За тази цел той е държал много за реда, чистотата, правил бележки за прилично държане, давал съвети за опазване на здравето, бил много изискателен за естетиката в аритметиката и геометрията. Прибягвал до остроумни бележки, които са предизвиквали неудържим смях в целия клас. Шоурек имаше запазени от Сливен много интересни спомени, които обичаше да разправя винаги при добро разположение. ([ČR], str. 41)⁴⁶

Během působení ve Slivenu byl A. Šourek v kontaktu se svými přáteli a spolužáky v Čechách. Do českých časopisů zasílal pod svým jménem, pseudonymem Ant. V. Slivenský nebo anonymně články o životě v Bulharsku. Podářilo se identifikovat články nazvané *Z bulharských obyčejů. I. obyčej peperud* [Šs1], *Z Bulharských obyčejů. I. Ještě něco o „peperudách“* [Šs2] a *O školství v Severním Bulharsku* [Šs3]. Informace o bulharské kultuře, školství, lidových zvycích apod. psal také do *Ottova Slovníku naučného*.⁴⁷ Zážitky z prvních let v Bulharsku zpracoval ve dvacátých letech 20. století ve formě vzpomínek, které vycházely na pokračování v časopise *Чехословашки обзор – Československý obzor* pod názvem *Vzpomínky na některé naše krajany* [Šs5].

Středoškolský profesor v Plovdivu

Od školního roku 1881/1882 až do školního roku 1889/1890 působil Antonín Šourek jako řádný profesor deskriptivní geometrie a matematiky na oblastním reálném gymnáziu v Plovdivu. Vyučoval matematiku a deskriptivní geometrii ve vyšších třídách reálného gymnázia, rýsování, kreslení a krasopis v nižších třídách, v prvním roce učil také fyziku. V první polovině 80. let míval 20 až 24 hodin týdně, ve druhé polovině 80. let pak 17 až 19 hodin. Od svého nástupu byl pověřen správou fyzikálního kabinetu a sbírky geometrických modelů.⁴⁸

kolekce dopisů s dalšími Čechy žijícími kratší či delší dobu v Bulharsku (např. V. Zikeš (12 dopisů z let 1887 až 1888) a M. Švestková (8 dopisů z let 1884 až 1888)). Výše uvedené dopisy poskytují zajímavé informace o životě v jižním Bulharsku, o bulharské politice, o školství, o lidových zvycích a o nelehkém životě české komunity.

⁴⁶ ... první Šourkova hodina byla věnována jednoduchým zlomkům. Všeobecný dojem žáků byl takový, že se cítili býti žáky nové školy. Chápaje svou učitelskou misi široce, Šourek pečoval nejenom o samotné předávání znalostí, ale současně obracel pozornost i na výchovu. Za tím cílem dbal hodně na pořádek, čistotu, nabádal ke slušnému chování, dával rady zaměřené na zdraví, velmi požadoval estetiku v aritmetice a geometrii. Občas pronášel důmyslné poznámky, které vyvolávaly neudržitelný smích v celé třídě. Šourek měl uschováno ze Slivenu mnoho zajímavých vzpomínek, které rád vyprávěl v dobrém rozpoložení.

⁴⁷ Jako spolupracovník redakce *Ottova Slovníku naučného* je A. Šourek uváděn od 1. dílu do posledního, 28. dílu, tj. od roku 1888 až do roku 1909. Hesla, která napsal, není možno identifikovat, neboť není uvedena značka, pod níž je uveřejnil. Viz 27. díl, str. IX (spolupracovníci redakce).

⁴⁸ Viz *Пръв годишен отчет на Областната реална гимназия в Пловдив за учебната 1881/1882 г.*, Пловдив [První výroční zpráva oblastního reálného gymnázia v Plovdivu. Za

Šourkovými kolegy – matematiky, geometry a příležitostnými učiteli rýsování, kreslení či krasopisu – byli bulharští učitelé G. Karadžov (ředitel školy), I. Žilkov, A. Tinterov, A. Kazankli, I. Peev, I. Cherejk a čeští učitelé a blízcí přátelé V. Dobruský, L. L. Lukáš, J. V. Mrkvička, H. Škorpil a K. Škorpil.

A. Šourek vyučoval také algebru na oblastním dívčím gymnáziu v Plovdivu, kde se seznámil se svou budoucí ženou Františkou Senlerovou, která na dívčí škole působila jako ředitelka a učitelka.⁴⁹ Na Šourkovu výuku vzpomínala Marie M. Madžarova, jedna z prvních absolventek školy, takto:

... Шоурек беше голям добряк. Той се стараяше да ни представи математиката като привлекателен предмет и да ни накара да я обикнем. За това той изпъстрише преподаването, особено на алгебра, с весели и шеговити сравнения, като мислеше, че по този начин ще ни задържи повече вниманието и ще предизвика по-голям интерес. Той, наистина, сполучваше да ни развесели, защото пръв се смееше на своите шего и, дори кагато не биваха много смешни, пак ни развеселяваше, понеже ги казваше на завален български език. ([JP], str. 306)⁵⁰

Antonín Šourek se po příchodu do Plovdivu s velkým zápalem pustil do budování sbírky geometrických modelů, která byla zřizována podle českého vzoru. Některé pomůcky vyráběl sám, další tvořili jeho žáci pod jeho vedením, jiné objednával na vlastní náklady v Čechách. Na konci školního roku 1881/1882 sbírka čítala 69 modelů z kartónu a sádry a 8 „rýsovacích přístrojů“.⁵¹ Tato aktivita byla ministerstvem vzdělávání velmi vítaná a pro plovdivskou školu byla zcela nová a podnětná. Během krátkého času získal A. Šourek v Bulharsku značné renomé, obraceli se na něho kolegové s prosbou o radu při objednávání nových zahraničních modelů či s žádostí o bezplatné zhotovení jednoduchých modelů, jak dokládají některé Šakovy dopisy z roku 1888.

Kdybys snad dělal modely a je prodával, potom bys především psal mně

školní rok 1881/1882, Plovdiv], 1882, ..., *Отчет на Пловдивската мъжка държавна гимназия „Александър I“*. *За учебната 1889/1890 година*, Пловдив [Zpráva plovdivského chlapeckého státního gymnázia Alexandra I. Za školní rok 1889/1890, Plovdiv], 1890.

⁴⁹ Výukou matematiky na dívčí škole byl pověřen od počátku školního roku 1882/1883 (viz dopis ministerstva vzdělávání z jara roku 1882). Dne 2. července 1885 v souvislosti s nárůstem práce na plovdivském chlapeckém gymnáziu a očekávaným narozením prvního potomka požádal ministerstvo vzdělávání o ukončení svého působení na dívčí škole. Jeho žádosti bylo vyhověno od počátku školního roku 1885/1886. Doklady vztahující se k jeho působení na oblastním dívčím gymnáziu v Plovdivu jsou uloženy ve fondu [ŠCDA].

⁵⁰ ... Šourek byl velký dobrák. Snažil se nám představit matematiku jako přitažlivý předmět a přinutit nás, abychom si ji oblíbili. Proto vyučování zpestřoval, zejména algebru, veselými a žertovnými přírovnáními, neboť se domníval, že tímto způsobem udrží mnohem více pozornosti a vyprovokuje větší zájem. Skutečně se mu dařilo nás rozveselit, poněvadž první se smál svým žertům sám, a dokonce i tehdy, když nebyly příliš směšné, nás rozveselily, poněvadž měl v bulharštině silný přízvuk.

⁵¹ Více viz *Отчет на Пловдивската мъжка държавна гимназия „Александър I“*. *За учебната 1896/1897 година*, Пловдив [Zpráva plovdivského chlapeckého státního gymnázia „Alexandra I.“ Za školní rok 1896/1897, Plovdiv], 1897, str. 40, též [Di], str. 265. Po Šourkově odchodu z Plovdivu převzal správu sbírky od roku 1892 jeho přítel F. Splítek.

a nemluvil bys dříve s p. Lazarovem a já objednáváje modely, objednal bych je u Tebe – že by však zdarma zásobovals druhé realky modely a to tak, aby druzí vyučující témuž předmětu tím měli být vybidnuti k podobné práci a tedy kompromitováni býti, tomu nevěřím ... Kol. Monín byl výtečným učitelem a přece modely nedělal ... prázdné chvíle své používám k oddechu ve svojí šťastné domácnosti. Víím, že ty mnoho pracuješ a s úspěchem že pracuješ – děláš tak ale z lásky k předmětu a ne pro jinou pokoutní příčinu a víím že ku konkurenci s přítelem bys ses nesnížil – vždyť o tom ani řeči býti nemůže.⁵²

Odborná práce

Již během prvního školního roku ve Slivenu si A. Šourek uvědomil, že se bulharské obecné i střední školy potýkají s naprostým nedostatkem učebnic. Proto se rozhodl, že rychle napíše pomocné učební texty a na jejich základě dobře promyšlené učebnice trigonometrie, analytické, sférické a deskriptivní geometrie. V průběhu 80. let sepsal a vydal následující texty:

- Doplnky k učebnicím

Допълнения към Аритметиката: „За проверката на девет [Doplnky k Aritmetice. O kontrole devíti], Doplněk k učebnici Aritmetiky od V. Starého. Stať uveřejněná roku 1882 v První výroční zprávě Plovdivského reálného gymnázia, 1882 [Š1],

Праволнейна тригонометрия за горните класове на реалните и гимназиални училища [Trigonometrie pro vyšší třídy reálků a gymnázií], Doplněk k učebnici trigonometrie schválený Ředitelstvím národního vzdělávání jako základní učební text, 1883 [Š3],

Стереометрия за горните класове на реалните и гимназиални училища [Stereometrie pro vyšší třídy reálků a gymnázií], Doplněk k učebnici stereometrie schválený Ředitelstvím národního vzdělávání jako základní učební text, 1883 [Š4].

- Sbírkky a učebnice

Уроци по алгебра преподавани в VI клас на Областната р. гимназия в Пловдив [Úlohy z algebry pro VI. ročník Oblastního reálného gymnázia v Plovdivu], 1885 [Š5],⁵³

Уроци по аналитична геометрия за горните класове на реалните училища [Úlohy z analytické geometrie pro vyšší třídy reálků], 1885 [Š6],

Уроци по алгебра за VII клас на Пловдивската Държавна р. гимназия „Александр I“, заедно с въпроси по математика [Úlohy z algebry pro VII. ročník Plovdivského státního reálného gymnázia Alexandra I., s otázkami z matematiky], 1886 [Š7],

⁵² Viz Šakův dopis ze dne 18. 3. 1888; uložen je ve fondu [ŠCDA].

⁵³ Sbírkka byla oceněna Ředitelstvím národního vzdělávání a odměněna částkou 15 tureckých lir.

Дескриптивна геометрия за горните класове на реалните училища. Част първа [Deskriptivní geometrie pro vyšší třídy reálek. První část], 1888 [Š9],

Дескриптивна геометрия за горните класове на реалните училища. Част втора [Deskriptivní geometrie pro vyšší třídy reálek. Druhá část], 1889 [Š10],

Сферическа тригонометрия за горните класове на реалните и гимназиални училища [Sférická trigonometrie pro vyšší třídy reálek a gymnázií], 1889 [Š11].

- Překlad tabulek doplněný výkladovým textem

Логаритмически таблици от професора Др. Студничка [Logaritmičké tabulky profesora Dr. Studničky], 1882 [Š2].

Výše uvedené logaritmičké tabulky obsahují delší úvod, v němž jsou vyložena pravidla pro jejich používání, a navíc jsou uvedeny základní algebraické vzorce. Význam této úvodní části byl o to větší, že v té době neexistovala jediná bulharská učebnice vyšší algebry. Úvod tak plnil i roli základního učebního „textu“.

Poznamenejme, že se všem těmto učebnicím v Bulharsku dostalo celoplošného rozšíření a že získaly značnou oblibu. Byly používány více než čtyřicet let. A. Šourek jimi přispěl k vytvoření bulharské matematické terminologie a k položení vysokého standardu výuky matematiky na počátku existence samostatného bulharského školství.⁵⁴ Kvalita jeho učebnic byla několikrát oceněna v národním i světovém měřítku. Roku 1891 na celobulharské národní výstavě v Plovdivu obdržel A. Šourek zlatou medaili a jeho učebnice byla označena za *učebnici roku*, na světové výstavě v Antverpách získal roku 1894 stříbrnou medaili za učební modely pro výuku deskriptivní geometrie a na pařížské světové výstavě roku 1900 dostal zlatou plaketu za kolekci učebnic geometrie.

Jako středoškolský učitel vydal v Praze roku 1886 česky psanou stostránkovou monografii *Nauka o čtyřstěnu. Část první: O obsahu čtyřstěnu* [Š8], v níž vyčerpávajícím způsobem z hlediska syntetické i analytické geometrie

⁵⁴ V Šourkově sofijské pozůstalosti (fond [ŠCDA]) se dochoval separát jeho práce [Š1], litografie jeho středoškolských učebních textů [Š7], [Š9], [Š10] a [Š11] a torza jeho překladů [Šp1] a [Šp2]. Litografie již dnes nejsou v dobrém stavu (některé stránky jsou téměř nečitelné, jiné jsou špatně oříznuté); některé texty mají charakter provizorních písemných příprav na vyučovací hodiny či studentských školních poznámek. Činí dojem narychlo sepsaných učebních pomůcek určených jen pro lokální krátkodobou potřebu. Ve výše uvedené pozůstalosti se dochovalo také torzo litografie nazvané *Дескриптивна геометрия за VI. клас на реалните гимназии* [Deskriptivní geometrie pro VI. třídu reálných gymnázií] (Plovdiv, 1890, strany 29 až 125, 194 obrázků), která obsahuje minimum teorie a velké množství vzorově řešených úloh a mnoho příkladů na procvičení. Vzhledem k tomu, že litografii chybí titulní list, nebyla zařazena do seznamu Šourkových publikací, ač je jeho autorství velmi pravděpodobné.

pojednal o základních vlastnostech čtyřtěstenu. Plánovaná druhá část monografie nebyla nikdy publikována.

Velmi cenná byla i Šourkova organizační práce; v době svého působení v Plovdivu se stal jedním z hlavních bulharských koordinátorů výuky matematiky a deskriptivní geometrie. Podílel se na přípravě učebních programů, návodů, metodických pomůcek apod., pracoval ve prospěch školní knihovny a kabinetů. Roku 1886 se mu podařilo založit skromnou učitelskou knihovnu při plovdivské chlapecké škole. Domníval se totiž, že výuka musí mít oporu a zázemí v dobře vybavené knihovně, která by měla sloužit učitelům i žákům k jejich dalšímu vzdělávání. Proto usiloval o vytvoření velké matematické knihovny v Sofii. V roce 1888 byl bulharským ministerstvem osvěty jmenován *koordinátorem akvizic* pro veřejné knihovny v Sofii a Plovdivu. Jeho hlavním úkolem bylo obstarávat a objednávat pro obě knihovny nejnovější zahraniční monografie, knihy a učebnice. V následujících letech využil svých zahraničních cest a kontaktů a opatřil zejména pro budoucí sofijskou univerzitní knihovnu základní matematické učebnice a monografie, úplné série nejdůležitějších matematických časopisů (např. *Journal de l'École polytechnique* (vycházející od roku 1793), *Journal des mathématiques pures et appliquées* (od roku 1837), *Mathematische Annalen* (od roku 1888)).

V roce 1913 vyšel A. Šourkem zpracovaný úplný, více než třistastránkový katalog knihovny matematického ústavu sofijské univerzity nazvaný *Опис на книгите на Математическия Институт при Софийския Университет* [Soupis knih Matematického institutu sofijské univerzity] [Š37], který poskytuje dobrou představu o dostupnosti matematické literatury v Bulharsku na počátku 20. století.⁵⁵ A. Šourek jej dokončil dne 25. srpna 1913. Rukopisný soupis obsahoval veškeré práce z matematiky a analytické mechaniky, které byly dostupné v knihovně matematického ústavu a v knihovně sofijské univerzity. Z katalogu jednoznačně vyplývá, že matematický institut měl k dispozici kvalitní nejnovější i starší francouzskou, německou, italskou a anglickou literaturu. Jsou v něm také uvedeny práce matematiků působících v našich zemích. Nalezneme zde například separáty, monografie a učebnice G. Blažka, K. Bobka, E. Czuberu, H. J. K. Durège, J. Fingera, V. Jandečky, V. Jarolímka, K. Jelinka, V. Lásky, V. Lavičky, J. Liebleina, E. Macha, E. Müllera, J. Odstrčila, J. Smolíka, A. Strnada, F. J. Studničky, E. Taftla, F. Tilšera, J. S. Vaněčka, Ed. Weyra, Em. Weyra, K. Zahradníka. Přes odpor institutu A. Šourek prosadil, aby měl katalog dvě části. V první byl otištěn tzv. „systematický oborový oddíl“, a to s úplným bibliografickým odkazem u každé položky, ve druhé byla uvedena abecedně uspořádaná jména autorů s odkazem na údaj v systematickém oddíle. První část katalogu A. Šourek považoval za velmi cennou a přínosnou zejména pro zájemce o hlubší a detailnější studium zvoleného oboru. Systematický oddíl obsahuje šestnáct základních částí – historii matematiky, filozofii matematiky, pedagogiku matematiky, sbírky, kompendia, encyklopedie a slovníky, matematické časopisy, matematické bibliografie, tabul-

⁵⁵ Litografovaný katalog je uchovávan v knihovně Fakulty matematiky a informatiky sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského.

ky, modely, algebru, aritmetiku, analýzu, geometrii, sbírky úloh, analytickou mechaniku – které jsou dále podrobněji členěny (celkem 286 stran).

Kromě učebnic matematiky A. Šourek publikoval také dvě příručky krasopisu nazvané *Методическо изяснение на красописанието за училищата вобще* [Metodické vysvětlení krasopisu pro školy obecně], *Част първа. Малка българска и латинска азбука* [První část. Malá bulharská a latinská abeceda] a *Част втора. Голема българска и латинска азбука. Кръгло писмо* [Druhá část. Velká bulharská a latinská abeceda. Zaoblené písmo], 1883, 1884 [Šk1], a *Руководство към първата част на „Методическото изяснение на красописанието“* [Návod k první části Metodického vysvětlení krasopisu], 1884 [Šk2], které byly doplněny pěkně provedenými tabulkami vzorů písma a podrobnými návody k jejich použití a výrobě. Tato aktivita souvisela s jeho zálibou v krasopisu, malování, modelování a řezbářství. Poznamenejme, že A. Šourek byl velkým propagátorem krasopisu, sám krásně psal i kreslil a podle vzpomínek žáků přísně dbal na krasopis, malování a rýsování.

Rodina

Šourkova manželka Františka Senlerová-Šourková (1844–1919)⁵⁶ se narodila dne 27. září 1844 ve Vodňanech v domě č. 1.⁵⁷ Ve svém rodišti navštěvovala obecnou a městskou školu. Další vzdělání získala na pedagogickém ústavu v Praze, kde se připravovala na učitelské povolání na dívčích obecných nebo měšťanských školách. Současně studovala hru na klavír na pražské konzervatoři. Podle vzpomínek své dcery Anny byla výbornou klavíristkou. Ve vzpomínkových člancích [PP] a [JP] se uvádí, že F. Senlerová po ukončení studií získala místo učitelky na měšťanské dívčí škole v Kladně. Výroční zprávy této školy⁵⁸ tyto informace nepotvrzují. Na Kladně existovala od roku 1872 pouze pětitřídní obecná škola chlapecká a dívčí, která byla roku 1879 reorganizována; vznikly pětitřídní obecná škola chlapecká a dívčí a osmitřídní měšťanská škola chlapecká a dívčí. Od roku 1878 obě chlapecké školy řídil Antonín Söhnler, bratr Františky Söhnlerové (Senlerové), vyučující matematiky, fyziky

⁵⁶ V českých a bulharských materiálech je zásadně psána jako Senlerová, správně by však měla být psána německy jako Söhnler.

⁵⁷ Viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Vodňany, svazek č. 5, 1832–1889, str. 84, Státní oblastní archiv v Třeboni. V matrice je uvedeno její jméno v latinské podobě Francisca Seraphina Eurosina Maria. Jejím otcem byl Paul Friedrich Söhnler, c. k. silniční mistr, matkou byla Barbara Antonie, dcera zemřelého Petra z Pechhofenu, vrchního lékaře u k. polní nemocnice ve Frankfurtu nad Mohanem, a zemřelé Terezie, jejíž rodné příjmení není uvedeno. Kmotry Františky byli Eurosina Wrany, ovdovělá manželka oficiála loterijního úřadu, a Franz Söhnler, jubilant a vedoucí účetní c. k. ředitelského úřadu stavby silnic. Podle vodňanské matriky narozených měla Františka jediného mladšího sourozence – bratra Antonína Ludvíka Františka (narozen 11. června 1850 ve Vodňanech v domě č. 34), viz stejná matrika, str. 142. V matrikách se nepodařilo dohledat ani sňatek, ani úmrtí rodičů Františky Senlerové. Jméno Söhnler či Senler se v matrikách narozených z let 1832 až 1889, resp. zemřelých 1850 až 1912, resp. oddaných z let 1780 až 1860 již nevyskytuje.

⁵⁸ Viz *Výroční zpráva měšťanských i obecných škol na Kladně za školní rok 1877–1878, ..., 1881–1882*, F. A. Urbánek, Praha, 1879, ..., 1882.

a přírodopisu, a obě dívčí školy spravovala Maria Pia Smolíková. Jméno Františky Söhnlerové (Senlerové) se ve výročních zprávách v přehledech pedagogických sil nevyskytuje. Suplovala však na přání svého bratra výuku na měšťanské nebo obecné dívčí škole za nemocné učitelky, neboť ve zprávách se objevují stesky na jejich častou nemocnost. Jiné školy na Kladně až do roku 1886 nebyly.

Koncem roku 1880 byla na doporučení Ivana Petrova Salabaševa vyzvána Joakimem Gruevem (1828–1912), ministrem školství Východní Rumelie, aby se stala ředitelkou nově budovaného dívčího gymnázia a správkyňi dívčího penzionu v Plovdivu.⁵⁹ Připomeňme, že mladému bulharskému státu v této době citelně chyběly vzdělané ženy a dobré učitelké síly s organizačními schopnostmi, jež byly nutné pro rozvoj bulharského národního školství. Tyto síly byly hledány v zahraničí, především v Čechách.⁶⁰

Františka Senlerová přijela do Plovdivu na jaře roku 1881 a okamžitě se ujala vedení bulharské čtyřtřídní dívčí školy, která byla založena roku 1862, pomalu se rozrůstala a získávala uznání a prestiž. Po letních zkouškách závěrečného čtvrtého ročníku obdržela povolení k otevření první třídy pátého ročníku, do něhož se zapsalo šest nejlepších žáček. Tak byl položen základ dívčího středního školství v hlavním městě Východní Rumelie. Od září školního roku 1881/1882 F. Senlerová se svolením úřadů zřídila při škole speciální penzion, který poskytoval ubytování studujícím dívkám z celého státu. S velkým nasazením a nadšením se pustila do budování plovdivského dívčího školství. Školu i penzion vedla velmi přísně; dbala na dodržování řádu, prosazovala náročné studium doplněné přísnými zkouškami a jedinou zábavou, kterou dívkám povolovala, byly ruční práce. Studentka Marie M. Madžarova vzpomínala na život v penzionu takto:

⁵⁹ Františka Senlerová obdržela první oficiální pozvání do Bulharska na podzim roku 1880. Od léta tohoto roku se východorumelijská vláda snažila v Čechách najít vhodnou ředitelku, jak vyplývá z dopisu Jenny Thurn-Taxisové, manželky Rudolfa hraběte Thurn-Taxisa, plovdivského soudce a právníka, který dne 18. srpna 1880 zaslala Elišce Krásnohorské. Požádala ji, aby vyhledala dobře vzdělanou a zkušenou učitelku, která by byla ochotna přijet do Plovdivu a od začátku školního roku 1880/1881 přijmout místo ředitelky na vyšší dívčí škole za velmi výhodných podmínek – *Musí znáti francouzsky, německy a bylo by vítáno, ačkoli ne potřeba, aby mimo český znala ještě jeden slovanský jazyk. Měla by na ústavě uplné zaopatření, tj. stravu, byt, posluhu a prádlo a mimo to měsíčně na hotovosti podle už jednání nejméně 10 tureckých lir t. j. 100 zl. Útraty cestovní by, jak se samo sebou rozumí, vládou hrazeny byly. Mimo řízení ústavu a dohlídku nad děvčaty, musela by vyučovati nejvíce toliko jednomu předmětu.* Nabídky ředitelského místa se opakují i ve dvou dopisech Rudolfa hraběte Thurn-Taxisa zaslané Elišce Krásnohorské od září do listopadu roku 1880, které byly předány Františce Senlerové. Obsahovaly také informace o politické a kulturní situaci ve Východní Rumélii, podrobnosti o Plovdivu a životě tamní české komunity a popis nejvhodnější cesty po Balkánu. Dne 24. listopadu 1880 oznámil Joakim Gruev v dopise Františce Senlerové, že byla jmenována ředitelkou dívčího gymnázia v Plovdivu a že v této funkci byla potvrzena generálním guvernérem Východní Rumelie knížetem Alexandrem Stepanovem Bogoridim (tzv. Aleko Paša, 1823–1910). Veškerá zmíněná korespondence je uložena ve fondu [ŠCDA].

⁶⁰ Viz [PP], str. 97, [JP], str. 73.

*Тя беше много строга и не позволяваше на ученичките да ходят в театър, нито да носят разни украшения. Много държахте за това, което беше поръчала да се купи и изработи, и не признаваше друго ръкоделие, освен това, което тя беше задавала.*⁶¹ ([PP], str. 98)

Netrvalo dlouho a v denním tisku se objevily stížnosti žákyň i jejich rodičů na přísnou a strohou učitelku, ředitelku a správkyni penziónu.⁶² Kritika se týkala především tvrdosti, s níž bylo vyžadováno dodržování kázně a pořádku. Protože však bylo jasné, že tento důvod nemůže vést k odstranění obávané ředitelky, bylo poukazováno především na to, že nemá dostatečné vzdělání.⁶³ Stížnosti a pomluvy nebyly vyslyšeny a Františka Senlerová i nadále vedla školu a penzión, vyučovala francouzštinu, aritmetiku, anatomii, chemii, ruční práce, ekonomii a rýsování. Rozsah její výuky odráží její všestranné zájmy a šíří jejích znalostí. Navíc pravidelně sama ve městě koncertovala a řídila dívčí pěvecký sbor vytvořený z žákyň školy.⁶⁴ V osmdesátých letech patřila mezi důležité a vážené osobnosti české kulturní komunity v bulharském Plovdivu.⁶⁵

Dne 27. prosince 1883 Františka Senlerová uzavřela sňatek s Antonínem Šourkem, který byl profesorem matematiky na plovdivské chlapecké střední škole a vypomáhal s výukou i na dívčí škole.⁶⁶

⁶¹ Byla velmi přísná a nedovolovala studentkám chodit do divadla, ani nosit různé ozdoby. Trvala na tom, co přikázala koupit a zhotovit, neuznávala jiné ruční práce než ty, které uložila.

⁶² Viz na příklad *Пловдивската девическа гимназия*, Съединение – Пловдив 2(1884), č. 76 z 28. června 1884, str. 2.

⁶³ Rodiče si naprosto nesmyslně stěžovali, že Františka Senlerová není absolventkou univerzity, a tudíž nemá oprávnění k výuce na střední škole. Poznamenejme, že univerzitní studium nebylo dívkám v osmdesátých letech 19. století ještě povoleno, navíc plovdivská škola v té době neměla ani oficiální statut řádné střední školy.

⁶⁴ Viz *Пръв годишен отчет на Областната девическа гимназия в Пловдив за учебната година 1882/1883*, Пловдив [První výroční zpráva oblastního dívčího gymnázia v Plovdivu. Za školní rok 1882/1883, Plovdiv], 1883, ..., *Четвъртий годишен отчет на Областната девическа гимназия в Пловдив за учебната година 1885/1886*, Пловдив [Čtvrtá výroční zpráva oblastního dívčího gymnázia v Plovdivu. Za školní rok 1885/1886, Plovdiv], 1886.

⁶⁵ Její fotografie ve společnosti ostatních členů české menšiny v Plovdivu je v [Mi], obr. č. 1.

⁶⁶ Z dokumentů uložených ve fondu [ŠCDA] vyplývá, že teprve den po sňatku Antonín Šourek požádal dopisem svého švagra Antonína Söhnlera o souhlas se sňatkem s jeho sestrou Františkou. Vzhledem k tomu, že Františka Senlerová byla o 14 let starší než Antonín Šourek, nebyl bratr sňatku příliš nakloněn. O vnitřním boji, který svedli Františka Senlerová a Antonín Šourek při tomto rozhodování, svědčí jejich dopisy sepsané na počátku prosince roku 1883. Ocitujme Šourkův dopis:

Má drahá!

Po dlouhém a tuhém duševním boji odhodlal jsem se odpovědět na Váš dopis. Že boj ten byl tuhý – uznáte zajisté. Byl to boj proti předsvkům lidským, boj proti svobodě a budoucnosti – boj sama sebou!

Po dobrém zkoušení sebe sama nabýdl jsem Vám jmena svého skromného, ale čestného, – a slabé ruky své, již přičiním se připravit Vám spokojenou a příjemnou cestu po boku – svém. Nemohu nabýdnouti Vám jmena znamenitého, ani spojeného s ním postavení, – ani jmění. Buďte ale ubezpečena, že poskytnu Vám ochrany – že Vás budu ctít a – milovati.

Manželství bylo šťastné, i přes velký věkový rozdíl manželů. Hlavní zásluhu na tom však měla především Františka Šourková, která mírnila manželovy nálady, deprese a žárlivost, uklidňovala jeho prudké a nedomyšlené reakce, urovnávala různé konflikty a spory, které vyvolal, a snažila se všemožně usnadňovat jeho kariéru, jak o tom svědčí rozsáhlá korespondence uchovaná v Šourkově pozůstalosti.⁶⁷

Dne 26. září 1885 se manželům narodila jediná dcera Anna, která zdědila otcovo astma a horké plovdivské klima jí příliš nesvědčilo. Antonín Sourek dceru nesmírně miloval, objednával pro ni hračky, knihy a oblečení z Čech, ačkoliv byl jinak dosti spořivý. Velmi těžko nesl i krátké odloučení od své rodiny, jak dokládají dopisy dochované v jeho pozůstalosti.⁶⁸

Koncem července roku 1885 Františka Šourková opustila místo ředitelky, učitelky i správkyne penzionu a věnovala se své rodině a příležitostné publicis-

Nebojím se té lidské pomluvy i kdyby někdy zabořila – lékem proti ní bude – ta tichá upřímná povaha Vaše – jež výše cením, nežli ony pomýjející vlastnosti těla Vašeho.

Budte jista, že nikdy nebudu reptati, že jsem si vzal ženu starou za družku na pozemské této říši. Jediným světem bude mi tichý život po boku Vašem – v rodině své! Tehdáž budu šťastným! Jediným snažením mým bude, abych uspokojil rodiny požadavky, bych pojistil ty – jež nazývati budu svými! Proto vzdávám rád se té milé svobody, kladu ji v ruce, o nich vím, že budou se však starati lépe nežli já – sám; prosím tudíž, by Jste se rozhodla v prospěch můj, bych směl zváti Vás – ženou – svou! Zároveň dovoluji si prositi Vás, by každý mráček, jež kaliti bude čelo mé, Jste nevykládaly čelici proti Vám, a se přičinily o zahánání jeho! Uznátele za dobré vzdejte se postavení svého!

Dne 14. prosince 1883 bylo na kladenské radnici vystaveno potvrzení, že Františka Senlerová je svobodná, dne 22. prosince bylo sepsáno na faře ve Vodňanech potvrzení, že je katolického vyznání, je svobodná a může uzavřít sňatek, současně jí byl vyhotoven křestní list.

⁶⁷ Jedná se o manželskou korespondenci (10 dopisů z července roku 1890), dopisy Vladislava Šaka adresované Františce Šourkové (3 dopisy z let 1887 až 1888) a dopisy Vladislava Šaka adresované Antonínu Šourkovi (33 dopisů z let 1884 až 1888); korespondence je uložena ve fondu [ŠCDA]. Ocitujme na ukázkou dva úryvky z dopisů Antonína Šourka manželce:

... V úterý se vrátím a ve středu – nechceš-li abych se rozhněval – Tě očekávám. To je mé poslední slovo a poslední psaní. Trpěl jsem dosti – vždyť nemám člověka s kým bych promluvil. ... [Šourkův dopis ze dne 21. 7. 1890.]

Milá ženo,

Oznámil jsem Ti včera telegraficky a dnes činím to písemně, že jsem syt Tvého pobytu v Sofii. Jsem duševně úplně rozladěn a proto Tobě poručím, abys zítřejším vlakem přijela. Nepřijedeš-li, učiním věci na které nikdy – pravím nikdy nezapomeš. Ty vůbec když Ti člověk dá prst – chytáš celou ruku, Ty jen hledíš vždy na sebe a druzí lidí – mezi námi i Tvůj muž – jsou na paraty. ... Do Sofie, jak je viděti, nás přesadí, proto Tvůj pobyt je tam zbytečným. Nechci Tě vidět nikdy více, jestliže v úterý t. j. zítra nepřijedeš. [Šourkův dopis ze dne 23. 7. 1890, jeho žena byla sedmnáctý den na návštěvě v Sofii u českých přátel.]

⁶⁸ Dochovalo se 33 dopisů Antonína Söhnlera z let 1883 až 1889 a 8 dopisů jeho manželky Anny z let 1884 až 1890, z nichž je patrné, že rodiny udržovaly velmi těsné kontakty, o letních prázdninách se navštěvovaly, vyměňovaly si různé speciality, oblečení, noviny, knihy, informace o finančních problémech, starostech s dětmi a politickém i kulturním dění. Söhnlerovi navíc pomáhali Leopoldině Šourkové, sestře Antonína Šourka, se studiem a s obstaráním učitelského místa. Více viz korespondence uložená ve fondu [ŠCDA].

tické práci.⁶⁹ Protože ovládala francouzštinu, němčinu, češtinu a bulharštinu, pracovala jako překladatelka a editorka. Nejčastěji spolupracovala s časopisem *Муса*.⁷⁰ K povolání učitelky se už nikdy nevrátila, přesto však sledovala osud svých žákyň, pomáhala manželovým studentům i českým krajanům a angažovala se v dobročinném hnutí, jak dokládají dopisy uložené v Ústředním státním archivu v Sofii.⁷¹

Doplňme ještě, že Anna Šourková (1885–1937) se provdala za vojenského důstojníka France Červenakova (1871–1929). V jejich manželství se narodil syn Anton Francov Červenakov (1908–1984), který se stal významným bulharským chirurgem a urologem.⁷²

Roku 1915 opustila celá rodina válkou zmítané Bulharsko, neboť manžel dcery Anny byl jmenován vojenským atašé v Římě. Zde však Františka Senlerová-Šourková vážně onemocněla a po přesídlení rodiny do švýcarského Bernu, kam byl její zeť převelen, dne 3. února 1919 zemřela.⁷³

Pokus o návrat do Prahy

Po narození dcery Anny se Antonín Šourek tři roky snažil získat místo středoškolského učitele v Čechách. Tyto pokusy však narazily na jeho nedostatečnou kvalifikaci, neboť neměl požadované zkoušky učitelské způsobilosti

⁶⁹ V červenci 1885 požádala ministerstvo vzdělávání o uvolnění z místa ředitelky a učitelky. Její žádosti bylo vyhověno dne 29. července 1885; na její místo byla jmenována Rada Kirkevičová. Dne 3. července 1886 jí bylo ministerstvem vzdělávání vystaveno osvědčení, že v letech 1881 až 1885 působila jako ředitelka a učitelka plovdivského dívčího gymnázia k plné spokojenosti města i ministerstva. Korespondence je uložena ve fondu [ŠCDA].

⁷⁰ Tento časopis byl založen jako tzv. moderní revue v roce 1892; v jeho redakční radě se soustřeďovala skupina mladých bulharských intelektuálů a spisovatelů. F. Šourková překládala povídky a básně českých autorů (např. J. Vrchlického a V. Hála). Více viz П. Петров: *Первата директорка* [P. Petrov: *První ředitelka*], *Отечествен глас – Пловдив* 38(1982), č. 11373 ze dne 6. srpna 1982.

⁷¹ Viz například děkonný dopis A. Serezlievy z 80. let 19. století za pomoc se studiem v Čechách, dopisy vicekonzula c. k. rakousko-uherského konzulátu z roku 1885 o problémech českých krajanů, dopisy z roku 1886 mezi F. Šourkovou a E. von Treskovem, německým konzulem v Istanbulu, a F. Šourkovou s c. k. rakousko-uherským konzulátem v Plovdivu, rodinná korespondence s V. Šakem, českým středoškolským profesorem deskriptivní geometrie v Sofii. Veškerá výše zmíněná korespondence je uložena ve fondu [ŠCDA].

⁷² A. F. Červenakov studoval v Sofii, lékařskou fakultu ukončil roku 1932. V následujícím roce byl jmenován tzv. dobrovolným (neplaceným) asistentem lékařské fakulty, roku 1936 řádným asistentem. V roce 1937 absolvoval studijní pobyt ve Francii, v roce 1940 studoval v Německu a v roce 1948 ve Velké Británii. Roku 1946 získal docenturu a o čtyři roky později profesuru na katedře „propedeutiky chirurgické bolesti“ sofijské lékařské fakulty. V letech 1946 až 1950 byl ředitelem chirurgické kliniky Vyšší lékařské školy v Plovdivu. V letech 1951 až 1972 byl prvním ředitelem katedry urologie Lékařské akademie v Sofii, v letech 1972 až 1973 zástupcem ředitele nově zřízeného Centra pro nefrologii, urologii, hemodialýzu a transplantaci. Specializoval se na obecnou a plastickou chirurgii, pooperační infekce a urologii. Zavedl nové operační metody, přispěl k rozvoji plastické chirurgie a anesteziologie. Je autorem více než 150 odborných prací, učebnic a monografií. Viz [E2].

⁷³ Poznamenejme, že slavný bulharský básník Penčo Slavejkov (1866–1912) napsal na oslavu Františky Senlerové-Šourkové poému *Cis moll* (v první variantě publikované v časopise *Муса* pod názvem *Fis dur*). Více viz [PP].

a nemohl tak získat ani místo suplujícího profesora. Rozhodl se proto, že natrvalo zůstane v Bulharsku.⁷⁴

Životní deziluze

Antonín Šourek s velkým nadšením sledoval aktivity vedoucí k rozšíření sofijského chlapeckého gymnázia a ke vzniku sofijské Vyšší školy. Již v roce 1887 předpokládal, že bude jmenován profesorem deskriptivní geometrie na výše uvedených školách.⁷⁵ Situace se však zpočátku nevyvíjela příliš dobře, jak dokládají dopisy Vladislava Šaka. Netrpělivý a vznětlivý A. Šourek v roce 1889 zanevřel na své české i bulharské přátele, všude viděl nepřátelství a zradu, rezignoval také na odbornou práci, uzavíral se do sebe a dokonce odmítal jmenování středoškolským profesorem matematiky a deskriptivní geometrie na prvním sofijském chlapeckém gymnáziu. Ocitujme úryvek ze Šakova dopisu:

Milý příteli!

Tvůj včerejší dopis mne přivedl v udivení. Psals ho zajisté v prvním rozčúlení a zklamání svých tužeb.

Na věc musíme ale jinak koukat a jinak se ji chopit a ne říct, budu pouze učitelem, psát nebudu a basta. Já bych řek' jinak: napřed jsem mužem a tátou a potom ještě něco, co podřizuju prvnímu. Houby mi je do věcí, nejdou-li v souladu pro můj rodinný život. Ty máš dítě a jemu v Plovdivě nesvědčí. Já Ti ukazuju možnost jak se odtamtud dostat', Ty ale se necháš volíct uraženou ctižádostí a resignuješ. Divil jsem se Šourkovi, který už je tu málem tucet roků, že čekal na uznání snahy, práce a pilnosti. To tady milý příteli (a v celém světě) neplatí – to bývalo, když jsi seděl ve školní lavici, ale v životě je tomu jinak. V tom životě ku př. Šourek, pozoruje-li se z vyšších kruhů jeho neproduktivní práce sklídí frázi: „je to dobrý učitel“, ... To byla naivnost od Tebe!

Teď o Monínovi. Snad také na něho hůř koukáš než jak to je. Hleď, mělť on teď 3 hubené roky, no a div se mu, že se chyt' té nabídky. On ale nechce s Tebou konkurovat, ačkoliv píše, že je mu to „nemilé“. Jsou přece 2 místa! Že by Monín měl přednášet deskriptivu, není určeno, on spíše zvolí geometrii, zvláště geom. polohy, v které pracuje. Konečně, co s ním máš, vyříd' si s ním, do toho mi nic není. Jisto je, že může být on i Ty. Jedná se o Lercha. Už jsem měl dávno psát, ale zatím jsem se ptal pouze na jeho adresu, čímž jsem pro Šourka získal času, abych pro něj působil, a tu máš, Šourek sám do toho udělá kaňku! Říkal jsem řediteli Slivenského gymnasia, aby u ministra působil pro Šourka, ten slíbil, dobře podotknuv, že jsme všickni měli bunt pro neznalost řeči a že by to Lerch zas měl, ale Šourek, má-li tu být v čas, pustí žilou své „dětiné ješitnosti“ a – „nebude se dotírat!“ Píšeš: „nebudu se doprošovati toho, co mi právem náleží.“ Podepsán je Šourek a tak by se moh' podepsat Němec, Škorpil, Šak a etc a etc. Pravda je, Tys mnoho pracoval a hlavně knihy

⁷⁴ Viz rodinná korespondence uložená ve fondu [ŠCDA].

⁷⁵ Zmínil jsem se, že by se měl povolat ten Váš bručivý průvodce života. Ale ministr už sám vybral Šourka, povolá ho k 10. *Aəzycmj*. Viz dopis V. Šaka adresovaný dne 2. dubna 1887 Františce Šourkové; uložen je ve fondu [ŠCDA].

*psal, kdož Ti ale za to stojí, že právě ty knihy Ti neuškodily. A potom, jak hartušíš na Ivanova. Neznáš zákulisí. Já bych Ti to napsal, ale Ty se jednoho krásného dne třeba zas dopálíš a vyneseš to na světlo. Přijed', ve 4 očích Ti to povím, psát ti ale nebudu.*⁷⁶

Z dochovaných 36 Šakových dopisů vyplývá, že V. Šak a A. Šourek udržovali v letech 1881 až 1889 přátelské kontakty. Vzájemně si pomáhali při psaní, recenzování, vydávání a prodeji učebnic, výuce, shánění studijní literatury ke zkouškám učitelské způsobilosti apod. V případě nedostatku finančních prostředků si navzájem vypomáhali, jejich rodiny se více méně pravidelně navštěvovaly, vyměňovaly si různé lahůdky, oděvy, látky, dárky apod. Podle korespondence se zdá, že V. Šak v letech 1888 a 1889 podporoval Šourkovo jmenování profesorem sofijské univerzity, ale současně ho od tohoto místa zrazoval.⁷⁷

*... S tou universitou si to dobře rozmysli. Doposud je to pouze partizánstvo. Jsou tam i nedoučení lidé. Upřímě Ti radím, abys nabídku nepřijal, dá-li Ti ji někdo jáko z přátelství – baziruj na oficielní pokánu od ministerstva a uschovej si pro budoucnost každou řádku, co Ti kdo napíše. Nedej Bůh, abys to musel potřebovat.*⁷⁸

Události kolem univerzitního místa nakonec narušily letité Šourkovo a Šakovo přátelství a vedly ke vzniku dlouhodobého konfliktu. Teprve v létě roku 1890 se zdálo zřejmé, že A. Šourek bude od podzimu jmenován vyučujícím na sofijské Vyšší škole, ale nebude mu udělen post profesora. Jeho žena přesto naléhala, aby místo vzal a souhlasil s přestěhováním do Sofie, jak je patrné z jejího dopisu:

... On sám povídá [Agura], že mají-li býti povolány na tu vysokou školu zdejší síly, že by to pro Tebe bylo ponížení, kdyby jsi zůstav v Plovdivě. Vůbec by Jsi měl spíše hledět se dostat sem, protože to renomé, co Ti zde pan Šak udělal, není tuze pěkné a dokud Tě nebudou blíže znát, nedostanou jiné mínění o Tobě. Agura mi povídal, že Šak veřejně ve škole se vysmíval Tvé deskriptivě o které tvrdí, že jsi jí sestavil z Monínových přednášek které měl ve Slivně. Vůbec Agura povídal, že je to k neuvěření jak může jeden krajan proti druhému se tak hanebně chovat. Agura je strašně proti Šakovi a postaral se o to, když v druhém semestru Ivanov naléhal aby se mu daly hodiny ve vyšší, že to nedostal, též mi řekl, že bude hledět mu zatopit kde bude moc. Monín se Agurovi také nemusí moc líbit. Mluví o něm jako o hrozném podivínovi. ...

*Paní Prošková prý povídala že by ráda toho Šourka znala, že to musí být hrozně divný člověk. To vše je následek Šakových povídek, který chodil a nás pomlouval. Povídal mnoholi jsme mu dlužni, co nám dal, že Ti dal na oblek, že koupil cukroví k vánocům atd.*⁷⁹

⁷⁶ Dopis Vladislava Šaka ze dne 20. července 1889 je uložen ve fondu [ŠCDA].

⁷⁷ Viz Šakovy dopisy z 26. 10. 1888, 1. 1. 1889, 7. 4. 1889, 22. 5. 1889 a 14. 7. 1889. Z pozdějšího vývoje však není úplně jasné, zda jeho podpora byla upřímná.

⁷⁸ Dopis Vladislava Šaka ze dne 25. května 1889 je uložen ve fondu [ŠCDA].

⁷⁹ Dopis Františky Šourkové ze dne 21. července 1890 je uložen ve fondu [ŠCDA].

Antonín Šourek však do Sofie již nechtěl, jak vyplývá z jeho dvou delších dopisů:

... Postarej se, prosím Tě, aby nás nepřesazovali. Promluv s Agurou důkladně o té věci. Život v Sofii je dražší, mnoho intrik atd. – a pak to stěhování – uvaž že nemáme peněz.⁸⁰

Co se přesazení týče, stojím na svém. Do Sofie nejdu pokud tam bude Šak, protože nechci jen na té vysoké škole přednáseti, chci míti hodiny ve škole a se Šakem nechci se stýkati. Chceli pan Agura, abych byl mu podřízeným a abych tahl, jak mne zná musí prosaditi tu věc, že Šak musí ze Sofie a já do Sofie. Konečně neházím po té vysoké cti slouti univerzitním profesorem, jsem spokojenějším v díře – nežli býti pánem v ohni.

... Panu Šakovi napíši též psaní, by věděl, že nejsem oslem, když dovoluje si pomlouvati a mluviti proti mne, dokažu mu, že mohu pracovati proti němu. Naznačej-li Tě učitelkou zde, nepotřebujeme Sofii, hlavní princip náš musí býti: šetríti – budeme míti tolik, kolik třeba abychom dluhy zaplatili. Je to indiskretnost stran toho cukroví pro Anču a těch hadrů, které jsem si tím běháním a my oba tou korekturou toho hloupého překladu té Arithmetiky zasloužili. Škoda, že tam není Monín, bys mohla mu vše vysvětliti, by viděl, že já nejsem takovým špatným chlapem – jak se o mne myslí.⁸¹

Antonín Šourek nakonec přání své ženy vyhověl, místo přijal a na podzim roku 1890 se rodina přestěhovala natrvalo do Sofie, v jejímž centru si pronajala menší domek.

... Náš byt se sestává z pěti pokojů. V prvním poschodí máme 4 pokoje, slušné, dole jeden, kuchyňku, sklep a půdu. Voda je blízko, maso a zelenina několik kroků. Platíme 100 fr. činže.⁸²

Středoškolský profesor v Sofii

Dne 1. září 1890 byl Antonín Šourek jmenován profesorem matematiky a deskriptivní geometrie na prvním chlapeckém klasickém a reálném gymnáziu v Sofii.⁸³ Na gymnáziu působil pouze jediný měsíc, neboť byl přeložen na sofijskou Vyšší školu (pozdější univerzita). Členem pedagogického sboru gymnázia formálně zůstal až do 1. září 1893.⁸⁴

Na univerzitě v Sofii – první období

Dne 1. října 1890 byl Antonín Šourek jmenován mimořádným vyučujícím matematiky a deskriptivní geometrie na fyzikálně-matematické fakultě Vyšší školy v Sofii.⁸⁵ Výuku zahájil na počátku zimního semestru 1890/1891; nastoupil vlastně na výpomoc k nemocnému Teodoru Moninovi. Po jeho listopadové

⁸⁰ Šourkův dopis ze dne 18. července 1890 je uložen ve fondu [ŠCDA].

⁸¹ Šourkův dopis ze dne 21. července 1890 je uložen ve fondu [ŠCDA].

⁸² Šourkův dopis ze dne 1. listopadu 1890 je uložen ve fondu [ŠCDA].

⁸³ O historii školy viz kapitola věnovaná životu a dílu F. V. Splítka a [Jm].

⁸⁴ Více viz např. [HT], [Jm] a [PP].

⁸⁵ O historii školy viz kapitola věnovaná životu a dílu T. Monina, [A] a [Ga].

rezignaci převzal veškerou jeho výuku geometrie, navíc přednášel matematickou analýzu.⁸⁶ Dne 1. září 1893⁸⁷ byl Antonín Šourek jmenován řádným vyučujícím deskriptivní geometrie a dne 1. února 1895 řádným profesorem Vyšší školy v Sofii. Vyučoval zde s krátkou přestávkou vyvolanou krizí v roce 1907⁸⁸ až do podzimu 1914. Přednášel prakticky veškerou geometrii (analytickou, syntetickou, deskriptivní, vyšší, kinematickou a diferenciální), teorii křivek a ploch, analýzu, vyšší algebru, metodiku deskriptivní geometrie a rýsování.⁸⁹ Týdně míval 12 až 16 hodin přednášek, zcela výjimečně jen 7 až 10. Náročnost, obsah a rozsah Šourkových přednášek odpovídal běžnému standardu výuky matematiků a inženýrů na vysokých školách v západní Evropě. A. Šourek je proto po právu považován za zakladatele výuky deskriptivní geometrie na bulharských středních a vysokých školách.⁹⁰

⁸⁶ Viz [A], str. 93.

⁸⁷ Připomeňme, že Teodor Monin zemřel dne 8. ledna 1893.

⁸⁸ O krizových letech 1907 až 1908 viz kapitola věnovaná V. Šakovi.

⁸⁹ Kompletní seznam Šourkovy univerzitní výuky se nepodařilo rekonstruovat. V knihovně sofijské univerzity se dochovaly seznamy přednášek jen z let 1906/1907, 1908/1909 až 1909/1910, 1911/1912 až 1914/1915, 1918/1919 až 1925/1926. V nich je uvedena následující Šourkova výuka (zápis 3/2 značí 3 hodiny přednášek, 2 hodiny cvičení): školní rok 1906/1907 zimní semestr: analytická geometrie 1. část 3/2, deskriptivní geometrie 3/2, vyšší geometrie 2/0, letní semestr: analytická geometrie 1. část 2/1, projektivní geometrie 3/0, vyšší geometrie 1/0; školní rok 1908/1909 zimní semestr: analytická geometrie 1. část 3/4, analytická geometrie 2. část 2/0, projektivní geometrie 2/0, vyšší geometrie 1/0, letní semestr: analytická geometrie 1. část 3/4, analytická geometrie 2. část 2/0, vyšší geometrie 1/0, vyšší matematika 2/0; školní rok 1909/1910 zimní semestr: analytická geometrie 1. část 2/4, analytická geometrie 2. část 4/0, deskriptivní geometrie 3/2, vyšší geometrie 1/0, letní semestr: analytická geometrie 1. část 2/4, analytická geometrie 2. část 4/0, deskriptivní geometrie 3/4, vyšší geometrie 1/0; školní rok 1911/1912 zimní semestr: analytická geometrie 1. část 2/4, projektivní geometrie 2/0, vyšší geometrie 1/0, letní semestr: analytická geometrie 2/2, diferenciální geometrie 3/2, projektivní geometrie 1/0; školní rok 1912/1913 oba semestry: základy vyšší matematiky 1/0, analytická geometrie 2/2, diferenciální geometrie 2/2, projektivní geometrie 2/0, vyšší geometrie 1/0; školní rok 1913/1914 oba semestry: analytická geometrie 2/1, diferenciální geometrie 2/1, deskriptivní geometrie 3/0, vyšší geometrie 1/0. Více viz *Годишник на Софийския университет* [Ročenka sofijské univerzity] 1908/1909 až 1925/1926. Ročenky z let 1918/1919 až 1925/1926 již informace o výuce neobsahují.

⁹⁰ Toto tvrzení dokazují i počty absolventů státních závěrečných zkoušek z matematiky, fyziky a deskriptivní geometrie, jichž se A. Šourek více méně pravidelně účastnil. V letech 1891/1892 až 1896/1897 se konaly jedenkrát ročně (na konci letního semestru) a absolvovalo je 54 studentů, v letech 1897/1898 až 1906/1907 se konaly dvakrát ročně (na konci každého semestru) a skládalo je 96 studentů, v letech 1907/1908 až 1926/1927 se konaly třikrát ročně (únor, červenec, říjen) a absolvovalo je 396 studentů. Během Šourkova působení na univerzitě tak získalo zkoušky, které opravňovaly k výuce matematiky, fyziky nebo deskriptivní geometrie, 546 studentů. Více viz *Списък на завършилите образованието си в Университета от основаването му (1888 год.) до края на 1928 година. I випуск – юний 1891 година*. Софийски Университет, София [Seznam absolventů univerzity od jejího založení (rok 1888) do počátku roku 1928. (První ukončení – červen 1891), Sofijská univerzita, Sofie], 1929. Poznamenejme, že se A. Šourek aktivně podílel na přípravách pravidel pro závěrečné zkoušky kandidátů učitelství. Viz například jím vypracovaná pravidla pro kandidátské zkoušky ze dne 14. července 1905, nedatované návrhy zkušebních pravidel pro zkoušky na fyzikálně-matematické fakultě univerzity sv. Klimenta Ochridského a jeho podrobná zpráva o průběhu zasedání akademického senátu z května 1905. Výše zmíněné dokumenty jsou uloženy ve fondu [ŠCDA].

Když byla roku 1904 Vyšší škola přetvořena na Sofijskou univerzitu sv. Klimenta Ochridského, byly při reorganizaci po vzoru západoevropských univerzit vytvořeny katedry. A. Šourek se stal vedoucím katedry matematiky (později geometrie) a toto místo zastával až do roku 1926.⁹¹

Ve školním roce 1908/1909 byl A. Šourek děkanem fyzikálně-matematické fakulty⁹² a z pozice této funkce zasedal i v akademickém senátu univerzity; v následujícím roce byl proděkanem. Připomeňme, že počátek školního roku 1908/1909 byl velmi obtížný, neboť byla zahájena obnova školy po kritickém roce 1907/1908, kdy byli všichni řádní profesori odvoláni, na krátký čas jmenováni noví, a pak opět jmenováni původní vyučující. Nově byl konstituován akademický senát, v němž zasedala skoro třetina řádných profesorů,⁹³ současně probíhalo zřizování nových speciálních seminářů, kabinetů, kateder a institutů.⁹⁴

V roce 1912, po vypuknutí balkánské války, byli někteří mladí docenti a asistenti univerzity povoláni do armády a posláni na frontu nebo do vojenských kurzů či škol. Od roku 1914 na univerzitním matematickém institutu zůstali pouze A. Šourek, jediný řádný profesor, a tři mladí asistenti, Kiril Atanasov Popov (1880–1964), Ivan Cenov Angelov (1883–1967) a Ljubomir Nikolov Čakalov (1886–1963).⁹⁵ Veškerá administrativa, organizace institutu a rozhodující část výuky ležela na nemocném A. Šourkovi.

Již na počátku roku 1914 se prohloubilo Šourkovo vleklé astma, a proto požádal ministerstvo osvěty o mimořádnou zdravotní dovolenou. Rozhodnutím ministerstva a univerzity obdržel na zimní semestr 1914/1915 volno na tříměsíční zdravotní dovolenou v zahraničí.⁹⁶ Dne 1. května 1915 mu byla dovolená prodloužena na „nezbytně nutný čas“. Poznamenejme, že od školního roku 1914/1915 zůstala univerzitní výuka matematiky bez řádného profesora, neboť na katedře byli jen docenti K. A. Popov, L. N. Čakalov, I. C. Angelov a asistent G. Cerkovski.⁹⁷

⁹¹ Vedoucím katedry nebyl jen v letech 1908 až 1910, kdy byl děkanem a proděkanem fyzikálně-matematické fakulty, a v letech 1915 až 1921, kdy měl zdravotní dovolenou.

⁹² Tato fakulta měla katedru matematiky, fyziky, chemie a přírodních věd.

⁹³ V senátu zasedali profesori: D. Agura (rektor), L. Miletič, I. Georgov, B. Conev, P. Rajčev, G. Zlatarski, G. Koluški, A. Šourek, V. Mollov, J. Fadenchecht. Poznamenejme, že v tomto školním roce bylo na historicko-filozofické fakultě možno studovat 3 specializace; přednášelo zde 5 řádných profesorů, 3 mimořádní profesori, 5 lektorů a 1 docent. Na fyzikálně-matematické fakultě bylo možno studovat také 3 specializace; přednášelo zde 8 řádných profesorů, 3 mimořádní profesori a 3 docenti. Pedagogický sbor univerzity byl stále velmi malý, třetina profesorů pracovala v senátu, ostatní spravovali katedry, instituty, sbírky apod.

⁹⁴ O činnosti senátu a struktuře předválečné sofijské univerzity viz [A].

⁹⁵ Všichni byli Šourkovými žáky.

⁹⁶ Akademický senát Šourkovu dovolenou projednal a doporučil dne 1. 7. 1914, dovolená mu byla přislíbena ministerským dekretem č. 2623 ze dne 4. 7. 1914; viz *Годишник на Софийския университет* [Ročenka sofijské univerzity] 10(1913/1914), str. 51–52. Definitivní souhlas udělilo ministerstvo dekretem č. 4014 ze dne 13. 10. 1914 a povolilo A. Šourkovi léčebnou dovolenou v Římě na zimní semestr 1914/1915. Tamtéž 11(1914/1915), str. 55.

⁹⁷ Tamtéž 11(1914/1915), str. 115.

Odborné aktivity do roku 1915

A. Šourek měl během svého univerzitního působení kromě řádné a mimořádné výuky celou řadu dalších rozsáhlých aktivit. Sepisoval a litograficky vydával své přednášky, publikoval překlady českých středoškolských učebnic a uveřejnil vlastní rozsáhlé monografie. Jeho vysokoškolské učebnice mají více než 3500 stran. Dále aktivně působil v bulharské Fyzikálně-matematické společnosti; v jejím členském časopise uveřejňoval metodické a didaktické příspěvky.

• Učební texty

A. Šourek byl jedním z prvních matematiků, kteří v Bulharsku začali systematicky vyučovat deskriptivní geometrii na střední a později i vysoké škole. Velmi důležitou Šourkovou aktivitou bylo vydávání litografovaných univerzitních přednášek, neboť v devadesátých letech 19. století byl naprostý nedostatek bulharsky psané vysokoškolské literatury. Jeho texty takřka kompletně pokrývaly základní univerzitní výuku. Litografická vydání některých semestrálních přednášek doplňovaly pečlivě provedené názorné obrázky a tabulky obrázků. V letech 1891 až 1914 vyšly následující Šourkovy litografie nebo zinkografie:

Лекции по алгебричен анализ [Přednášky z algebraické analýzy], 1891, IV + 288 stran + 21 obrázků [Š12],

Аналитична геометрия на равнината заедно с криви линии [Analytická geometrie roviny spolu s křivkami], 1891, IV + 321 stran [Š13],

Аналитична геометрия на пространството [Analytická geometrie prostoru], 1892, 187 stran (druhé přepracované vydání 1894, VI + 334 stran) [Š14],

Лекции по висша алгебра [Přednášky z vyšší algebry], 1892, IV + 180 stran [Š15],

Лекции по синтетична геометрия [Přednášky ze syntetické geometrie], 1892, IV + 238 stran [Š16],

Лекции по дескриптивна геометрия [Přednášky z deskriptivní geometrie], 1894, IV + 334 stran [Š17],

Проективна геометрия [Projektivní geometrie], 1909, 512 stran, 581 obrázků [Š33],

Лекции по диференциална геометрия [Přednášky z diferenciální geometrie], 1911, 317 stran [Š34],

Аналитична геометрия четена от А. В. Шоурек. I. Част: Точка, права и равнина. II. Част: Крива линия от втора степен [Analytická geometrie přednášená A. V. Šourkem. První část: Bod, přímka a rovina. Druhá část: Křivky druhého stupně], 1912, IV + 293 stran, 151 obrázků [Š35],

Лекции по диференциална геометрия. Лекции четени във Софийския Университет от А. В. Шоурек [Přednášky z diferenciální geometrie. Přednášky čtené na sofijské univerzitě A. V. Šourkem], 1914, 320 stran [Š38].⁹⁸

⁹⁸ Poznamenejme, že nekvalitní, značně poškozené nebo neúplné litografie Šourkových

A. Šourek měl také zásluhu na vzniku speciálního *Sborníku univerzitního*, který vycházel od druhého desetiletí dvacátého století na sofijské univerzitě. Umožňoval vydávat tiskem na tzv. *náklad univerzitního fondu* univerzitní přednášky jednotlivých profesorů ve formě ucelených učebních textů či monografií. A. Šourek v rámci této ediční řady vydal svoji učebnici nazvanou *Учебник по дескриптивна геометрия* [Učebnice deskriptivní geometrie] [Š39]. Monografie shrnovala na 616 stranách veškeré jeho předchozí učební texty deskriptivní geometrie a jeho univerzitní přednášky. Doplnil ji 846 pečlivě prove-

vysokoškolských učebních textů [Š12], [Š13], [Š14] (obě vydání), [Š15], [Š16], [Š33], [Š34] a [Š35] se dochovaly v jeho sofijské pozůstalosti (fond [ŠCDA]). Obvykle se jedná o sešity velkého formátu, které jsou svázané v pevných hnědých, černých, zelených nebo červených plátěných deskách ozdobených zlatým, dnes již téměř nečitelným písmem. Texty litografií jsou hůře čitelné, neboť nejsou psány stejným rukopisem, ani úhledným písmem. Obrázky obvykle nejsou číslované, často nejsou ani popsané. V některých litografiích je text špatně oříznut, někde chybí celé kapitoly, jinde jen několik stránek. A. Šourek litografie věnované syntetické, projektivní, analytické a deskriptivní geometrii přepracoval, rozšířil, doplnil a použil ve svých učebnicích [Š18], [Š39] a [Š40]. Řádnou knižní podobu nezískaly pouze litografie přednášek z algebry a analýzy.

Kromě výše uvedených litografií se v pozůstalosti dochovaly ještě následující texty:

1) *Аналитическа геометрия* [Analytická geometrie] (115 stran), která nemá žádný titulní list, a *Аналитическа геометрия в пространството* [Analytická geometrie v prostoru] (67 stran), která má na poslední stránce Šourkův podpis a datum 13. 6. 1890. Oba texty jsou svázané v jednom svazku; obsahují základy analytické geometrie značně přesahující učivo střední školy. Vzhledem k uvedenému datu není jasné, komu byly určeny, neboť A. Šourek v té době učil ještě na reálném gymnáziu v Plovdivu. Z obsahu a stylu výkladu je Šourkovo autorství velmi pravděpodobné; s velkou jistotou se jedná o předobraz jeho skript [Š13] a [Š14.]

2) Skripta *Начала синтетическата геометрия* [Úvod do syntetické geometrie] (144 stran) nesou na posledním listu datum 15. 6. 1894; titulní list a jméno autora chybí. Podle obsahu, způsobu zpracování vyložené látky, obrázků a úloh na procvičení je velmi pravděpodobné, že se jedná o druhé vydání Šourkových skript [Š16], které však obsahuje jen látku přednesenou v letním semestru 1893/1894.

3) Učební texty nazvané *Дескриптивна геометрия* [Deskriptivní geometrie] (124 stran) a *Аксонометрия* [Axonometrie] (76) jsou svázané v jedné knize. Nejsou označeny ani jménem přednášejícího, ani datem. Jsou napsány několika různými rukopisy, doplněny spoustou nepřilíhí dobře provedených obrázků a náčrtů, řadou podrobně popsaných konstrukcí a množstvím historických poznámek a komentářů. Podle obrázků a popisů konstrukcí lze s velkou pravděpodobností za jejich autora považovat A. Šourka. Není však možno rozhodnout, zda se jedná o předobraz skript [Š17] nebo o jejich další upravené vydání.

4) Texty *Криви линии* [Křivky] (str. 15–16, 43–96), *Криви повъртнини* [Zakřivé plochy] (88 stran) a *Теория на криви повъртнини* [Teorie zakřivených ploch] (6 stran) jsou svázané v jedné knize. Neobsahují jméno přednášejícího, označení školního roku či roku vydání. Jsou napsány více rukopisy, doplněny nečíslovanými obrázky a náčrtly; některé jejich stránky jsou špatně oříznuté, jiné jsou již skoro nečitelné. Podle obsahu, metody výkladu a uspořádání textu, objasňujících komentářů a obrázků je zřejmé, že se jedná o Šourkovy přednášky, které byly pravděpodobně předobrazem jeho skript [Š35] vydaných roku 1912.

5) Svazek nesoucí na prvním listu nápis *Алгебра* [Algebra] obsahuje následující texty: *Бележки по алгебрически анализ* [Úvod do algebraické analýzy] (112 stran), *Алгебра* [Algebra] (132 stran) a *Упражнения* [Úlohy] (14 stran s 145 úlohami na procvičení). Svazek nemá žádný titulní list, není v něm uvedeno jméno přednášejícího, školní rok či rok vydání. Na jeho hřbetu je zlatým písmem napsáno *Алгебраичен анализ* [Algebraická analýza]; je velmi pravděpodobné, že se jedná o Šourkova skripta [Š12] obsahující základy matematické analýzy.

denými obrázky, jež zvyšovaly srozumitelnost a názornost textu. A. Šourek v něm shrnul veškerou svoji mnohaletou pedagogickou zkušenost. Monografie vzbudila zájem i evropských geometrů na počátku dvacátých let 20. století. Rozsáhlou pozornost jí věnovala pochvalná recenze chorvatského profesora Juraje Majcena (1875–1924), která byla uveřejněna v časopise *Nastavni Vjesnik* v roce 1922. Velmi podrobnou recenzi pro časopis *L'enseignement mathématique* napsal roku 1920 švýcarský matematik H. Fehr (1870–1954). Ocituje z ní úryvek:

Materiálově a metodicky se Šourkova učebnice vyrovná nejlepším známým kompendiím deskriptivní geometrie. Učebnice se neomezuje jen na Mongeovu projekci, ale je v ní obsáhlý výklad kótovaného, centrálního i axonometrického promítání ... začíná dobrým historickým výkladem o vývoji deskriptivní geometrie a v jejím dodatku najdeme cenné historické a bibliografické odkazy. ([HT], str. 240)

Encyklopedičnost Šourkova pojetí, pečlivé promyšlení struktury, zpracování textu a obrázků zdůrazňoval také bulharský matematik, akademik B. L. Petkančin.

- Didaktické a metodické příspěvky

Na počátku 20. století uveřejňoval A. Šourek drobné metodické poznámky, popularizační články a recenze v časopise *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii], který vydávala Fyzikálně-matematická společnost v Sofii, a ve školském periodiku *Училищен Преглед* [Školní přehled]. Podepisoval je celým jménem nebo jednoduchou a snadno identifikovatelnou zkratkou A. B. III [A. V. Š]. V letech 1901 až 1907 publikoval deset následujících prací: *Как да изучи ученикът по нагледен начин да изразява една гониометрична функция чрез други* [Jak se žák naučí názorně vyjádřit jednu goniometrickou funkci ostatními funkcemi] [Š19], *За някои гониометрически формули* [O některých goniometrických vzorcích] [Š20], *Разлагане квадратните тричлени на множители* [Rozklad kvadratických trojčlenů na činitele] [Š21], *Аритметическите прогресии обяснени по геометрически начин* [Aritmetické řady vysvětlené geometricky] [Š24], *За някои съгледани недостатъци при преподаването на логаритмите* [O některých nedostatcích při vyučování logaritmů] [Š25], *За някои помагала по тригонометрия* [O některých pomůckách pro trigonometrii] [Š26], *Някои методични упътвания при преподаване на Аналитическа Геометрия* [Některé metodické pokyny při vyučování analytické geometrie] [Š29], *Добавък към методиката на аналитическа геометрия* [Doplňěk k metodice analytické geometrie] [Š30], *Тряба ли да се изучава в нашите средни училища аналитическата геометрия?* [Je třeba učit analytickou geometrii na našich středních školách?] [Š31] a *По преподаването на гониометрията в нашите гимназии* [K vyučování goniometrie na našich gymnáziích] [Š32].

Články obsahovaly drobná vylepšení důkazů některých matematických vět nebo odvození některých vzorců vyučovaných na středních školách, metodické

návody k výkladu obtížnějších partií goniometrických funkcí a analytické geometrie, zamýšlení nad obsahem a rozsahem výuky matematiky na středních školách. Byly napsány pro nově vzniklé časopisy; jejich cílem bylo vzbudit zájem učitelů o diskuse o vyučované látce a metodice výuky, podnítit jejich další vzdělávání a motivovat je k odběru odborných i populárně vzdělávacích periodik.

Účast na mezinárodních kongresech a výstavách

Bezespornou zajímavou aktivitou související se Šourkovou odbornou činností byly jeho zahraniční cesty na světové matematické kongresy, výstavy a odborné konference. Poznamenejme, že roku 1905 ministr školství I. Šišmanov vypracoval nová pravidla pro podporu zahraničních cest vysokoškolských pedagogů. Zásadně byly podporovány jen cesty s aktivní účastí na konferenci, kongresu či výstavě. Požadovalo se přednesení přednášky, otištění článku v konferenčních materiálech nebo vystavení exponátu (model, učebnice, monografie, pomůcka apod.). Každý, kdo obdržel cestovní podporu, musel ministerstvu podat písemnou zprávu o průběhu cesty, která byla otištěna ve speciální ministerské edici *Известия за командировките на МНП* [Zprávy ze služebních cest ministerstva národní osvěty].⁹⁹ Současně bylo nutno vypracovat zprávu pro univerzitu. Cílem této úpravy bylo podpořit rozvoj vědecké práce, ale zdá se, že to bylo spíše kontraproduktivní, neboť řadu zájemců o cestu odradila nadměrná administrativa s ní spojená.¹⁰⁰

Roku 1904 byl A. Šourek vyslán jako delegát sofijské univerzity a bulharského ministerstva školství na 3. mezinárodní matematický kongres do Heidelbergu a roku 1912 jako delegát univerzity i na 5. mezinárodní matematický kongres do Cambridge. Poznamenejme, že na přelomu 19. a 20. století se z iniciativy německých matematiků a přírodovědců, zejména Felixe Kleina (1849–1925), rozvinula celosvětová práce nad reformou výuky matematiky na středních školách. Byla vytvořena speciální mezinárodní komise pro vyučování matematice. A. Šourek se o tuto činnost zajímal,¹⁰¹ a proto na 3. mezinárodním kongresu matematiků přednesl rozsáhlou zprávu o historii a současném stavu výuky matematiky a o matematické práci v Bulharsku nazvanou *Über den mathematischen Unterricht in Bulgarien* [§27], která byla otištěna v kongresovém sborníku *Verhandlungen des dritten internationalen Mathematiker-Kongresses in Heidelberg vom 8. bis 13. August 1904*. Přednáška vzbudila velký zájem, a proto vyšla též ve francouzském překladu H. Fehra pod názvem *L'enseignement mathématique en Bulgarie* v časopise *L'enseignement mathématique*. Její závěry se Šourkovým souhlasem využil italský matematik a historik matematiky Gino Loria (1862–1954) v knize *Storia della Geometria Descrittiva* (viz [§41]).

⁹⁹ Například během roku 1905 a 1906 vyšly tři objemné svazky této edice.

¹⁰⁰ Více viz [A].

¹⁰¹ Poznamenejme, že bulharská matematická komunita se o reformní snahy intenzivně zajímala, jak dokládají články, zprávy a přehledy otištěné v prvních deseti ročních číslech časopisu *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii].

Protože cesta na 3. kongres byla financována ministerstvem osvěty, musel A. Šourek po návratu vyhotovit zprávu o jejím průběhu. Roku 1905 ministerstvo osvěty otisklo jeho desetistránkové pojednání o průběhu kongresu pod názvem *III международен конгрес на математиците в Хайделберг* [III. mezinárodní kongres matematiků v Heidelbergu] [Š28]. Pro zájemce z řad matematiků a fyziků popsal přípravu kongresu a jeho průběh, doprovodné akce a kongresovou výstavu matematických učebnic v krátkých zprávách *III международен конгрес на математиците в Хайделберг* [III. mezinárodní kongres matematiků v Heidelbergu] [Š22] a *За математическата изложба на международния конгрес в Хайделберг* [O matematické výstavě mezinárodního kongresu v Heidelbergu] [Š23], které byly otištěny v časopise *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] v roce 1904/1905.

Vzhledem k tomu, že Šourkova cesta na 5. mezinárodní matematický kongres byla hrazena sofijskou univerzitou, musel podat podrobné hlášení o jejím průběhu profesorskému sboru. A. Šourek kongres vylíčil ve více než třicetistránkové zprávě nazvané *Петий международен конгрес на математиците в Кембрич през 1912 год* [Pátý mezinárodní kongres matematiků v Cambridge v roce 1912], která vyšla tiskem na náklady sofijské univerzity (viz [Š36]).

Ruční práce, tvorba modelů a pomůcek

A. Šourek již na plovdivské škole vytvořil pozoruhodnou sbírku modelů a geometrických pomůcek. V této zálibě pokračoval i během svého působení na sofijské univerzitě. Torzo jím vytvořené sbírky modelů existuje dodnes na fakultě matematiky a informatiky sofijské univerzity; k výuce však již neslouží.

A. Šourek dal výuce ručních prací v Bulharsku nový směr oproštěný od planého teoretizování. Zdůrazňoval nutnost praktické výuky modelování a ručních prací (dnes bychom řekli pracovní výchovy) na základních školách a na školách připravujících učitele. O prázdninách roku 1893 odjel se svými čtrnácti studenty do Švýcarska a Francie, aby se zde věnovali studiu přípravy výuky *manuální práce* podle Fröbelovy metody.¹⁰² Skupina se intenzivně vzdělávala na IX. kurzu ručních prací v Churu. A. Šourek na základě švýcarských zkušeností sepsal třídílnou knížku *Уроци по ръчна работа* [Úlohy z ručních prací], *I. Картонаж* [Kartonáž], *II. Резбарство* [Řezbářství] a *III. Столарство* [Truhlářství] 1893 [Šrp1], kterou doplnil skoro stovkou obrázků. V následujícím roce vyšla jeho padesátistránková učebnice obsahující metodiku výuky, názorné návody, obrázky a modely k výuce

¹⁰² Friedrich Wilhelm August Fröbel (1782–1852) byl významný německý pedagog zaměřující se především na předškolní výchovu. Roku 1837 založil v Blankenburgu *Ústav pro pěstování snahy po činnosti u dětí a mládeže*. Vyráběl různé učební pomůcky a hračky. O tři roky později otevřel Kindergarten neboli *Dětskou zahrádku*; jednalo se o komplex zařízení, kde byly herny pro děti a škola pro vzdělávání opatrovnic. Napsal několik didaktických her a soubor pohybových her s hudebním doprovodem. Podle jeho vzoru se začaly od poloviny 19. století rozvíjet mateřské školy v dalších evropských zemích.

ručních prací nazvaná *Образци за подготвителни упражнения по рѣчната работа за първо отделение от основните училища по начина на Fröbel, Fellner, Goldammer u Kalb* [Návrhy pro přípravná cvičení z ručních prací pro 1. stupeň základních škol podle Fröbela, Fellnera, Goldammera a Kalba] 1894 [Šrp4]. V téže roce ji doplnila čtyřicetistránková metodika publikovaná pod názvem *Руководство към „Образците“ за подготвителни упражнения по „Ръчната работа“* [Návod k Návrhům pro přípravná cvičení z ručních prací] [Šrp5].

A. Šourek se snažil o všestrannou propagaci výuky ručních prací. V bulharských časopisech uveřejňoval recenze švýcarských a francouzských učebnic a metodik, nabádal k důsledné výuce pracovních dovedností. Podařilo se identifikovat pouze dvě z jeho recenzí; *G. Kalb: Der erste Unterricht in der Knabenhandarbeit. Für Schule und Haus. Gera, 1893. C 336 фигури в текста* [Šrp2]¹⁰³ a *E. Rudin: Vorlagen für den IX. Schweizerischen Bildungskurs für Arbeits-Lehrer in Chur 1893. Kerbschnitt. Aut. von S. Göttin, Basel (Образци за IX Швейцарски курс по рѣчната работа в Кур 1893 г)*¹⁰⁴ [Šrp3].

V devadesátých letech 19. století byl A. Šourek největším odborníkem na výuku ručních prací v Bulharsku, a proto byl ministerstvem školství pověřen, aby vypracoval první osnovy a metodické pokyny k jejich výuce na základních školách a učitelských ústavech. Výsledky jeho práce byly poprvé představeny na výstavě, kterou zorganizoval pro učitele na sofijské univerzitě na konci roku 1894.¹⁰⁵

V roce 1900 A. Šourek navštívil světovou výstavu v Paříži, kde ho mimo jiné zaujala expozice věnovaná výuce ručních prací ve Francii. Po návratu do Bulharska sepsal dvacetistránkovou zprávu o expozici a školní výuce, kterou viděl na různých pedagogických i elementárních školách, o jejich výsledcích a uveřejnil ji pod názvem *Ръчната работа във Франция, каквато бе представена на Парижската изложба през 1900 г* [Ruční práce ve Francii, jak byly představeny na pařížské výstavě roku 1900] [Šrp6] v časopise *Училищен Преглед* [Školní přehled], jež odebírala většina škol a knihoven.

Válečná léta

A. Šourek pobýval od konce roku 1914 až do poloviny roku 1921 na léčení v zahraničí. Nejprve žila celá rodina v Římě, kde Šourkův zeť Franc Červenakov působil jako vojenský atašé. Později všichni přesídlili do švýcarského Bernu, kde po dlouhé nemoci zemřela Šourkova manželka. A. Šourek se od prvopočátku zapojil do práce bulharské vojenské mise. Čtyři roky pro ni pracoval jako neplacený sekretář, staraje se především o bulharské válečné zajatce a raněné. Není jasné, zda ve válečném období také připravoval k vydání

¹⁰³ Български Преглед. Списание за наука, литература и обществен живот [Bulharský přehled. Časopis o vědě, literatuře a společenském životě] 1(1893), sešit č. 7, str. 121–127. Recenze je podepsána A. B. Шоурек.

¹⁰⁴ Tamtéž 1(1893/1894), sešit č. 5, str. 195–196. Recenze je podepsána zkratkou Ш.

¹⁰⁵ Výstava modelů, návodů, pomůcek, kreslených předloh, učebnic a metodik zabrala dvě velké posluchárny. Více viz [PP].

více než třistastránkovou učebnicí *Основи на проективната геометрия. Част първа: Проективност, колinearност и реципрочитет на геометр. форми от трите разряда* [Základy projektivní geometrie. Díl první. Projektivnost, kolinearita a reciprocity geometrických forem třetích stupňů] [Š40], doplněnou více než třemi stovkami pečlivě provedených obrázků, která vyšla až po jeho smrti v Sofii roku 1926.

Na univerzitě v Sofii – druhé působení

V letech 1912 až 1914 byl vlivem válečných událostí nedostatek univerzitních učitelů, z toho pramenily i problémy s výukou, která většinou probíhala formou samostudia z doporučených knih nebo litografovaných učebních textů.¹⁰⁶ V roce 1915 byla v Bulharsku provedena úplná mobilizace. Do zbraně byli povoláni maturanti, studenti i asistenti vysoké školy. Do prostor univerzity se nastěhovala armáda a zřídila přípravný kurz pro důstojníky. V letech 1915 až 1918 vysokoškolská výuka prakticky neprobíhala, ale studentům byla účast ve válce uznána jako „řádné studium“ a v roce 1919 jim bylo povoleno složit zkoušky na základě samostudia. Ve školním roce 1919/1920 byla zahájena obnova univerzitního pedagogického sboru, neboť vycházeli první pováleční absolventi, kteří zaujímali místa středoškolských učitelů a vysokoškolských asistentů, a vraceli se dřívější docenti a profesori. V této nelehké situaci byl A. Šourek požádán, aby se vrátil a nastoupil na své dřívější místo profesora deskriptivní geometrie.

A. Šourek nabídku přijal a výuku zahájil od zimního semestru 1921/1922. Dne 8. září 1921 byl jmenován řádným profesorem deskriptivní geometrie a současně stanul v čele katedry geometrie.¹⁰⁷ Zapojil se do přípravy středoškolských učitelů matematiky a deskriptivní geometrie, výchovy nových asistentů, přípravy učebních textů apod. Za hlavní cíl své výuky považoval přípravu nových pedagogů, kteří měli nahradit ztráty pedagogických sborů, jež přinesla balkánská a první světová válka.

Slibný poválečný rozvoj univerzity byl narušen vleklou politickou krizí, která zachvátila Bulharsko v letech 1922 až 1923. V roce 1922 vypukl nevelký konflikt mezi univerzitou a ministrem osvěty Stojanem Omarčevským kvůli omezení univerzitních svobod profesorů a studentů. V červnu roku 1923 byl zavražděn premiér Alexandr Stambolijski (1879–1923),¹⁰⁸ byla odstraněna „zemědělská vláda“, došlo k politickému převratu a nástupu pravicové fašistické vlády premiéra Alexandra Cankova (1879–1959), který zahájil represe

¹⁰⁶ Více viz *Спомени за Софийския университет* [Vzpomínky na sofijskou univerzitu], Том първи, Университетско издателство „Климент Охридски“, София [První díl, Univerzitní nakladatelství „Kliment Ochridski“, Sofie], 1988.

¹⁰⁷ Poznamenejme, že plat řádného profesora byl stanoven na 2470 až 3055 leva. Více viz *Годишник на Софийския университет* [Ročenka sofijské univerzity] 1920/1921, str. 60.

¹⁰⁸ Alexandr Stambolijski byl od roku 1902 předsedou *Bulharského zemědělského lidového svazu*, za 1. světové války byl vězněn. V letech 1919 až 1923 byl předsedou vlády. Usiloval o radikální modernizaci státu a nevyhýbal se ani diktátorským metodám. Byl svržen pravici a dne 14. června 1923 zavražděn.

proti levicově orientované inteligenci, studentům a zemědělcům. Reakce na sebe nedala dlouho čekat. V září povstali komunisté a levicoví zemědělci. Toto povstání bylo potlačeno a následovala vlna represí proti zemědělcům a komunistům, jejichž strana byla v roce 1924 zakázána. V roce 1925 došlo k pokusu o atentát na cara Borise III. (1895–1943). Do kopule chrámu svatě Neděle, kam měli car a celá vláda dne 16. dubna přijít na pohřeb generála Kosty Georgieva, byla umístěna bomba, při jejímž výbuchu se zřítela část klenby a zabila 200 nevinných lidí a dalších více než 500 zranila. Carův příchod se jen o několik minut opozdil, a proto jako zázrakem atentát přežil. Cankovova vláda odpověděla vyhlášením stanného práva. Několik tisíc lidí bylo pozatýkáno a stovky byly popraveny. Rozsáhlé represe postihly i studenty a profesory univerzity (zákaz výuky, domácí vězení, domovní prohlídky, šikana nebulharských profesorů apod.).¹⁰⁹ Podle vzpomínek A. F. Červenakova, Šourkova vnuka, nesměli A. Šourek ani ostatní profesori a studenti po atentátu docházet do matematického institutu. Jeho budova byla uzavřena, neboť se v ní konal soudní proces s obviněnými z atentátu, protože byla prostorná a blízko pátého, nechvalně proslulého, policejního komisařství. A. Šourek se tehdy vzmužil a veřejně protestoval proti takovému zneužití a urážce akademické půdy, ačkoliv samotný atentát ostře odsoudil.¹¹⁰ Situace se zlepšila až v roce 1926.¹¹¹

Nový učební text

Roku 1926, krátce po Šourkově smrti, vyšla v ediční řadě sofijského univerzitního sborníku jeho více než třiستاstránková učebnice *Основи на проективната геометрия. Част първа: Проективност, колinearност и реципроцитет на геометр. форми от трите разреда* [Základy projektivní geometrie. Díl první. Projektivnost, kolinearita a reciprocita geometrických forem třetích stupňů] [Š40], která obsahovala Šourkovy rozpracované univerzitní přednášky doplněné 338 obrázky.

A. Šourek zahájil práci na učebnici na podzim roku 1921. Podle vzpomínek uveřejněných v [PČBI] je zřejmé, že si ji objednal Akademický spolek studentů matematiky a fyziky na sofijské univerzitě, který byl založen již roku 1910 a dával mimo jiné podněty k tisku učebních textů vhodných k přípravě na jednotlivé povinné zkoušky. Prvním takto objednaným a sepsaným textem byla monografie L. N. Čakalova věnovaná diferenciacíálním rovnicím,¹¹² druhým textem byla teoretická mechanika I. C. Angelova¹¹³ a třetím výše zmíněná Šourkova projektivní geometrie.

¹⁰⁹ Více viz [Dd].

¹¹⁰ Více viz [ČR], str. 47.

¹¹¹ Připomeňme, že ve školním roce 1925/1926 již na fyzikálně-matematické fakultě vyučovalo 12 řádných profesorů, 11 mimořádných, 3 řádní docenti a 25 asistentů. Více viz *Годишник на Софийския университет* [Ročenka sofijské univerzity] 1925/1926, str. 4.

¹¹² Ljubomir Nikolov Čakalov byl bulharský matematik, od roku 1925 profesor sofijské univerzity a od roku 1927 člen Bulharské akademie věd. Jeho základní práce zasahují do teorie čísel, algebry a matematické analýzy. Přispěl ke studiu vlastností některých řad, funkcí $\Gamma(x)$ a $\xi(x)$, kvadratických forem Gaussova typu a spojitosti analytických funkcí.

¹¹³ Ivan Cenov Angelov byl bulharský matematik a fyzik, od roku 1922 profesor na sofijské

A. Šourek se ujal úkolu v říjnu 1921 navzdory těžkému bronchiálnímu astmatu.¹¹⁴ Současně však požádal vedení spolku o shovívavost, pokud se při práci opozdí, neboť po návratu ze zahraničí zjistil, že ubytovací komise obsadila bez jeho vědomí jeho dům, a tak celý podzim roku 1921 musel žít, pracovat, připravovat výuku, sepisovat texty, a dokonce i zkoušet v kuchyni. Teprve roku 1922 se nežádání nájemníci odstěhovali.¹¹⁵

Základní inspirací při práci na učebním textu byla pro A. Šourka Ponceletova slavná monografie *Traité des propriétés projectives des figures* (1822, druhé vydání 1865 až 1866).¹¹⁶ Přes všechny zdravotní a osobní problémy zamýšlel publikovat svoji učebnici ke stému výročí Ponceletova vydání základů projektivní geometrie. Svůj sen však neuskutečnil, neboť mu jej překazil špatný zdravotní stav a náročné zahájení výuky na sofijské univerzitě se zvýšeným počtem studentů. Podle vzpomínek vnuka na učebnici usilovně pracoval skoro každý volný den. Její vydání brzdila touha po přesnosti, správnosti a dokonalosti, obrovská pečlivost a především velké množství obrázků, které sám navrhoval, vymýšlel a rýsoval. Před smrtí tak mohl spatřit pouze jednu desetinu vytištěných archů; zbytek byl dokončen 12. června 1926.

Vydáním této učebnice byla poprvé bulharským studentům dána možnost studovat projektivní geometrii v jejich rodném jazyce. A. Šourek se domníval, že odstraněním jazykové bariéry zvýší prožitek z geometrie. Učebnici zamýšlel jako základní pomůcku ke studiu budoucích středoškolských učitelů matematiky a deskriptivní geometrie, kteří se obvykle projektivní geometrie obávali, vynechávali ji, a to byla podle A. Šourka jedna z hlavních příčin problémů při výuce elementární i deskriptivní geometrie. Sám se snažil při výuce

univerzitě, od roku 1928 člen Bulharské akademie věd. Věnoval se především analytické dynamice (tzv. Cenova rovnice), variačnímu počtu a technickým aplikacím mechaniky.

¹¹⁴ Podle vzpomínek žáků trpěl nevléčitelným astmatem, které se zhoršovalo při chladném a vlhkém počasí, a proto u sebe neustále nosil malý kapesní inhalátor.

¹¹⁵ Více viz [PČBI], str. 247.

¹¹⁶ Jean Victor Poncelet (1788–1867) byl francouzský matematik a mechanik, který je dnes všeobecně považován za zakladatele projektivní geometrie. Roku 1810 ukončil pařížskou polytechniku, o dva roky později inženýrskou školu v Metz. Jako důstojník napoleonské armády se účastnil tažení do Ruska, kde byl zajat a dva roky pobýval v Saratovu. Zde sepsal pojednání o projektivních vlastnostech útvarů (vyšlo roku 1822) a pojednání o analytické geometrii (vyšlo až roku 1862). Po uzavření míru se vrátil do Francie a působil jako učitel na vojenské škole v Metz. Na počátku třicátých let byl povolán do Paříže, v letech 1838 až 1848 byl profesorem fyziky na Sorbonně. Roku 1848 byl jmenován velitelem polytechniky a brigádním generálem francouzské armády, roku 1851 předsedal vědecké komisi pro londýnskou světovou výstavu. O rok později se svých funkcí vzdal, neboť nechtěl pracovat pro císařství. Roku 1834 byl jmenován členem pařížské akademie věd a roku 1842 se stal jejím prezidentem. Jeho hlavní práce zasahují do oblasti projektivní geometrie, teorie strojů, průmyslové a experimentální mechaniky. Rozpracoval např. základy projektivní geometrie, dynamiku strojů, do mechaniky zavedl pojem práce, vymyslel nový typ lopatek vodních kol a mechanismus k rovnoměrnému pohybu otáčivých mostů, propracoval teorii turbín, rozvíjel experimentální metody v mechanice a kladl důraz na aplikace fyziky v průmyslové výrobě. Ve Francii byl oceňován jako fyzik, jeho geometrické práce nebyly doma příliš ceněné. Úspěšně na ně však navázali především němečtí geometři A. F. Möbius (1790–1868), J. Plücker (1801–1868) a Ch. K. G. von Staudt (1798–1868).

výše zmíněné geometrie propojovat a odstraňovat tak neoprávněný strach z projektivní geometrie.

A. Šourek při sepsání učebnice přepracoval své univerzitní přednášky. Rozhodl se vyložit veškerou projektivní geometrii bez zavedení metrických vztahů přesně v duchu Staudtovy koncepce. Vyšel z čistě syntetického pojetí projektivní geometrie. Hlavní pozornost věnoval dvojici kolineárních a reciprokových rovin a prostorů, podrobně popsal jednotlivé případy příbuzností a podobností útvarů, typy shodností a symetrií. Krátce pojednal také o geometrii ploch druhého stupně, vyložil polární teorii kuželových řezů a ploch druhého stupně včetně Pascalovy¹¹⁷ a Brianchonovy věty,¹¹⁸ objasnil inverzní transformace a teorii Dupinovy cyklidy.¹¹⁹ Plánovaný druhý díl učebnice, který se měl hlouběji zabývat plochami druhého stupně, nikdy nevyšel.

¹¹⁷ Pascalova věta v klasickém pojetí 19. století zní: Dvojně body tří párů protistran šestiúhelníku do kuželosečky vepsané leží na přímce. Z této věty pak jednoduše vyplývá, že kuželosečka je jednoznačně určena pěti body, z nichž žádné tři neleží v přímce.

¹¹⁸ Charles Julien Brianchon (1785–1864) byl francouzský matematik. Roku 1808 ukončil pařížskou polytechniku, v letech 1818 až 1838 byl profesorem na škole královské dělostřelecké gardy, od roku 1823 byl plukovníkem francouzské armády. Jeho hlavní práce zasahují do analytické a projektivní geometrie. Studoval především transformace souřadnic a vlastnosti křivek a ploch druhého stupně. Důležité byly zejména jeho výsledky v oblasti projektivní geometrie; mezi jeho nejznámější práce patří studie *Mémoires sur les lignes du second ordre* (Paris, 1817) a *Application de la théorie des transversales* (Paris, 1818). Známa je tzv. Brianchonova věta, která spolu s Pascalovou větou patří k základům projektivní geometrie. Brianchonova věta zní: V jednoduchém šestiúhelníku opsaném křivce druhé třídy procházejí tři spojnice tří párů protějších vrcholů jediným bodem. Ch. J. Brianchon ji dokázal s využitím Pascalovy věty a teorie reciprokových polár a publikoval ji v časopise *Journal de l'École polytechnique* roku 1806.

¹¹⁹ Pierre Charles François Dupin (1784–1873) byl francouzský matematik, ekonom a člen pařížské akademie věd. Roku 1804 ukončil pařížskou polytechniku, stal se námořním inženýrem a později hlavním inženýrem francouzské flotily. Účastnil se zakládání ionské akademie na Korfu a v letech 1808 až 1811 na ní vyučoval fyziku a matematiku. Roku 1813 založil námořní muzeum v Toulon. Roku 1819 získal místo profesora na „Konzervatoři umění a řemesel“. Roku 1824 byl jmenován baronem, roku 1828 byl zvolen členem sněmovny, roku 1830 se stal francouzským páirem, roku 1843 působil jako ministr námořnictva a konečně roku 1852 byl zvolen senátorem. Jeho nejdůležitější práce spadají do geometrie, aplikované mechaniky a matematické statistiky. Rozpracoval myšlenky svého učitele G. Mongea, studoval vlastnosti křivek a ploch (křivost, teorie průsečíků systémů ploch a křivek), sepsal statistické a národohospodářské studie, zasloužil se o rozvoj francouzských statistických kanceláří a spořitelů, usiloval o zlepšení výuky matematiky na odborných školách a o zřízení státního dozoru nad kvalitou tovární výroby. Již jako student se účastnil prací na vydání slavného Mongeova díla *Géométrie descriptive*. K nejslavnějším Dupinovým geometrickým studiím patří: *Développements de géométrie* (1813, v níž odvodil vlastnosti ploch pomocí konstrukce speciální křivky nazývané indikatrix), *Géométrie et mécanique des arts et métiers et des beaux arts* (3 svazky, 1825 až 1827), *Applications de géométrie et de mécanique à la marine* (1822) a *Diverses leçons sur l'industrie* (1825). Dupinovy cyklidy jsou plochy, na nichž jsou obě soustavy křivoznačných čar tvořeny kružnicemi. Nejjednodušším případem je torus. Poznamenejme, že čtyři kulové plochy, které se dotýkají Dupinovy cyklidy podél hlavních čar (kružnic), je neurčitá Apolloniova úloha (tj. má nekonečně mnoho řešení). To má význam pro poziční systémy GPS nebo Galileo, jejichž geometrický základ vychází z řešení prostorové Apolloniovy úlohy.

Podpora studentů

A. Šourek se od roku 1898 aktivně zapojil do činnosti spolku pro podporu chudých studentů (*Дружеството за подпомагане бедни студенти при Софийския Университет*).¹²⁰ Pravidelně finančně přispíval, vedl účty, kontroloval využití finančních prostředků a zasedal v komisích rozhodujících o udělení podpor žadatelům.¹²¹

Krátce před smrtí věnoval A. Šourek univerzitě 24 079 leva, které ušetřil ze svého skromného platu s tím, aby byl zřízen speciální fond, z něhož měly být vypláceny odměny úspěšným studentům deskriptivní a projektivní geometrie. Fond nesoucí jeho jméno byl založen ve školním roce 1926/1927.¹²²

Pedagogické působení mimo univerzitu

V letech 1893 až 1903 A. Šourek vyučoval deskriptivní geometrii na *Софийското Военно Училище* [Sofijská vojenská škola], v němž se připravovali budoucí vyšší bulharští důstojníci všech vojenských specializací. Proslavil se jako náročný učitel, který svým vystupováním a odbornými znalostmi vzbuzoval respekt i u vojenských nadřízených.¹²³

¹²⁰ Spolek byl založen dne 21. června 1898 a byl podporován univerzitními profesory, studenty i ministerstvem národní osvěty.

¹²¹ Více viz *Ročenky sofijské univerzity*.

¹²² Viz *Годишник на Софийския университет* [Ročenka sofijské univerzity] 1925/1926, str. 16. Zde se uvádí částka 24 079 leva, v [A], [PP] a [To] stojí, že fond obdržel a spravoval 10 000 leva; z úroků byly vypláceny studentům odměny.

¹²³ První bulharská vojenská škola byla založena dne 1. září 1878 v Plovdivu rozkazem ruského generála Alexandra Michailoviče knížete Dondukov-Korsakova. Při svém vzniku dostala název *Софийското Военно Училище* [Sofijská vojenská škola]; na podzim roku 1878 byla přemístěna do Sofie a první útočiště našla v bývalé turecké vojenské nemocnici. Po slavnostním zahájení školního roku byly otevřeny dva paralelní kurzy pro více než 160 posluchačů. Výuka byla jednorocní a měla za úkol v co nejkratší době připravit nové bulharské důstojníky. Již v osmdesátých letech 19. století se ukázalo, že jednorocní kurz není dostatečný, a tak byla výuka postupně rozšiřována až na pět let a v případě války podle potřeby zase zkracována. V roce 1892 se škola přestěhovala do nové budovy (nynější *Военна Академия Г. С. Раковски* [Vojenská akademie G. S. Rakovského]), která byla postavena pro potřeby armády. V letech 1900 až 1910 fungovalo při vojenské škole gymnázium (tzv. kadetka), které poskytovalo klasické středoškolské vzdělání rozšířené o vojenskou přípravu. Kadeti (gymnazisté) obvykle pokračovali v tříletém studiu na vojenské škole (tj. stali se z nich junkeři). V devadesátých letech 19. století sofijská vojenská škola vychovávala novou generaci bulharských důstojníků, kteří zaujali v první polovině 20. století důležitá místa v armádě a jejím generálním štábu. O Šourkově činnosti viz [ČR] a [PP]; jeho výuku na této škole se nepodařilo specifikovat.

Náročnost Šourkovy výuky na vojenské akademii naznačuje sešit nadepsaný *Régiment de Ligne 1^r Bataillon – 2e Compagnie Livre de décompte Mr Guillaume*, který je uložen v jeho sofijské pozůstalosti (fond [ŠCDA]). Obsahuje nedatované a velmi špatně čitelné francouzsky psané studentské poznámky ze Šourkových přednášek deskriptivní geometrie (155 hustě popsaných listů „světového formátu“). V sešitě je navíc vloženo mnoho vzorových rysů, předloh pro studentské domácí práce, texty prověrek, velké množství malých proužků papíru s nejrůznějšími náčrtky, řešenými úlohami a zkušebními otázkami. Kromě toho jsou zde vloženy různě rozpracované situační plány a mapy, návody na praktická geodetická měření v terénu a funkční papírové modely geodetických pomůcek.

V roce 1895 byl A. Šourek jmenován mimořádným profesorem aplikované deskriptivní geometrie ve škole generálního štábu v Sofii (*Генерал-щабната школа*), kde proslul jako přísný, náročný a pečlivý učitel.¹²⁴ Ve stejném roce vydal pro své studenty učebnici nazvanou *Учебник по начертателна геометрия. Част I. Ортогонална и котирана проекция* [Učebnice deskriptivní geometrie. Část I., Ortogonální a kótované promítání] [Š18], která obsahovala 271 stran učebního textu, jenž byl doplněn 349 obrázky a 69 obrázky na 12 fotolitografických tabulkách. Její rozsah tak pravděpodobně mnohonásobně překračoval obvyklý obsah výuky deskriptivní geometrie na vojenských školách. Není proto divu, že byl A. Šourek považován za obávaného examinátora při závěrečných zkouškách důstojníků. Učebnice byla pro svoji rozsáhlost, pečlivost zpracování a systematickosti výkladu srovnávána s učebnicí Ch. Brisse *Cours de géométrie descriptive*.¹²⁵

V letech 1897 až 1912 A. Šourek přednášel konstruktivní perspektivu také na *Рисувалното училище в София* [Malířská škola v Sofii], z něhož roku 1921 vznikla Akademie výtvarných umění.¹²⁶

Další pedagogické aktivity

Od devadesátých let 19. století byl A. Šourek pravidelně pověřován ministerstvem osvěty, aby vykonával funkci předsedy maturitní komise a dohlížel tak na průběh a kvalitu maturitních zkoušek na různých gymnáziích. Často jezdil na maturitní zkoušky do Velkého Tárnova, Razgradu, Ruse, Silistry, Lomu, Vidinu, Slivenu a Staré Zagory, docházel též na gymnázia v Sofii.¹²⁷ Ministerstvem osvěty byl také každoročně delegován do celostátní komise pro zkoušky učitelské způsobilosti, které jejich držitele opravňovaly k výuce matematiky a deskriptivní geometrie na středních školách. Z matematiky při závěrečných zkouškách zkoušel také námořníky a stavitele lodí. Od počátku 20. století působil jako inspektor výuky matematiky na sofijských gymnáziích a tzv. progymnáziích (přípravky ke studiu na gymnáziu).

Šourkovo pedagogické působení bylo hodnoceno takto:

Неговите уроци в гимназията, във Военното училище, неговите

¹²⁴ Více viz [A] a [HT].

¹²⁵ Charles Brisse (1843–1898) byl francouzským inženýrem a matematikem, učil v Paříži na Lycée Condorcet a na École Central, měl také výběrové přednášky z deskriptivní geometrie na École Polytechnique. Je autorem menších geometrických prací a rozsáhlých učebnic deskriptivní a analytické geometrie a stereotomie. Jeho nejslavnější učebnicí je *Cours de géométrie descriptive*, Gauthier-Villars, Paris, 1891, XVII + 250 stran.

¹²⁶ *Рисувалното училище* [Malířská škola] bylo založeno dne 1. října 1896 dekretem knížete Ferdinanda I; stalo se první vysokou uměleckou školou v Bulharsku. U jeho zrodu stáli malíři Anton Mitov a Ivan Mrkvička a spisovatelé Konstantin Veličkov a Ivan Šišmanov. O Šourkově činnosti viz [ČR] a [PP]; jeho výuku na této škole se nepodařilo specifikovat.

¹²⁷ Více viz [Am]. Viz též Šourkova podrobná hlášení o průběhu červnových maturitních zkoušek roku 1905 ve Slivenu a Staré Zagoře a dopis ministerstva financí o proplacení Šourkových služebních cest v roce 1905 do Trjavny, Pavlikena a Brezova. Výše zmíněné dokumenty jsou uloženy ve fondu [ŠCDA].

лекции в Университета са един блестящ наниз от научни и педагогически трудове по математика. ([PP], str. 75)¹²⁸

Бавно влиза в аудиторията с линеал и пергел професорът чех Ант. Шоурек. Неговото преподаване на висша и дескриптивна геометрия е тиха музика. Той се чувствува и ние го чувствуваме като добър даца. ([Bu], str. 91–92)¹²⁹

Spolkové aktivity

Jednota českých matematiků

V roce 1888 se Antonín Šourek stal zakládajícím členem *Jednoty českých matematiků*,¹³⁰ neboť podle tehdy platných spolkových stanov složil příspěvek 50 zlatých.¹³¹ Pravděpodobně jeho zásluhou dostávala Jednota od roku 1890 časopis *Периодическо списание на Българско книжовно дружество в София* [Periodický časopis Bulharské literární společnosti v Sofii] a od roku 1905 i časopis *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] a naopak Fyzikálně-matematická společnost v Sofii dostávala *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*. Plodná výměna časopisů byla narušena válečnými lety 1914 až 1918, obnovena byla až od roku 1925.¹³²

A. Šourek se aktivit Jednoty osobně příliš neúčastnil, neboť působil v daleké Sofii. Udržoval s ní však těsný kontakt, jak dokládají dopisy uložené v jeho sofijské pozůstalosti.¹³³ Po celý život pravidelně odebíral *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, snažil se v něm také publikovat, prostřednictvím Jednoty si objednával české učebnice a učební pomůcky, žádal o informace o nových českých učebnicích, nástěnných tabulích a modelech vhodných pro výuku deskriptivní geometrie. O činnosti Jednoty informoval bulharskou matematicko-fyzikální obec prostřednictvím krátkých zpráv a recenzí českých učebnic, které vycházely v časopise *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] (viz [Šr3], [Šr4], [Šr6], [Šr7] a [Šr8]).¹³⁴

¹²⁸ Jeho hodiny na gymnáziu, ve vojenské škole, jeho přednášky na univerzitě jsou zářícím náhrdelníkem z vědeckých i pedagogických prací z matematiky.

¹²⁹ Zvolna vstupoval do posluchárny s dlouhým příložíkem a kružítkem český profesor Ant. Šourek. Jeho vyučování vyšší a deskriptivní geometrie byla tichá hudba. Cítil se jako dobrý otec a i my ho tak vnímali.

¹³⁰ O Jednotě viz [Be1] a [Be2].

¹³¹ Více viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1888–1889*, Praha, 1889, str. 21.

¹³² Poznamenejme, že časopis *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* je stále uchovávan v knihovně Matematického ústavu AV ČR, která spravuje i bývalý fond knihovny Jednoty českých matematiků. Bulharský časopis je pod signaturou G 156; k dispozici jsou ročníky 1(1905) až 26(1941), 28(1943) až 32(1949).

¹³³ Ve fondu [ŠCDA] se dochovaly 2 dopisy A. Pánka z roku 1883 a 3 dopisy V. Řehořovského z let 1889 až 1890.

¹³⁴ Viz též informace uvedené v krátké zprávě nazvané *Кратък отчет върху основанието и дейността на българското физико-математическото дружество през*

Pro bulharské středoškolské učitele a studenty přeložil dvě české učebnice *Алоиз В. Стърнад: Геометрия за висшите класове на реалните гимназии* [Alois V. Strnad: Geometrie pro vyšší třídy reálných gymnázií] 1896 [Šp1] a *Д-р Е. Тафта: Алгебра за горните класове на гимназиалните училища* [Dr. E. Taftl: Algebra pro vyšší třídy gymnázií] 1899 [Šp2], které doplnil svými komentáři a vysvětlivkami. O práci na druhém překladu se zachovala zajímavá informace ve *Výroční zprávě Jednoty* za rok 1897 až 1898:

*Pan Ant. Šourek, prof. vyššího učiliště ve Sředci, požádal Jednotu, aby dovolila mu do bulharštiny přeložiti dra. Em. Taftla „Algebra pro vyšší třídy středních škol“; výbor milerád vyslovil svůj souhlas, když také p. spisovatel k tomuto překladu své svolení dal.*¹³⁵

V roce 1912 byl A. Šourek při příležitosti 50. výročí vzniku Jednoty jmenován jejím čestným členem.¹³⁶ Kontakt s Jednotou nepřerušil ani v době první světové války, jak dokládají výroční zprávy z tohoto období.¹³⁷ Jednota také připomněla jeho úmrtí ve výroční zprávě za rok 1925–1926.

Fyzikálně-matematická společnost v Sofii

A. Šourek patří mezi zakladatele *Физико-Математическото Дружество в София* [Fyzikálně-matematická společnost v Sofii], která vznikla roku 1898. Sehrál spolu s několika kolegy velmi důležitou roli při jejím zrodu a rozvoji jejích aktivit.

Dne 1. března 1897 se z iniciativy univerzitního profesora matematiky Emanuela Dimitrova Ivanova (1857–1925) konala schůzka profesorů matematiky a fyziky Vyššího sofijského učiliště (předchůdce sofijské univerzity) a profesorů dvou sofijských chlapeckých gymnázií, kteří se rozhodli připravit vznik profesní společnosti. E. D. Ivanov pronesl krátkou řeč, vysvětlil cíle setkání a informoval o existenci a aktivitách podobných spolků v zahraničí. Teprve dne 2. února 1898 se sešla komise, která vypracovala projekt založení „družstva“. Na následujících pěti zasedáních, jež šla v rychlém sledu, byly definovány cíle společnosti, sepsány stanovy a formulována pravidla pro přijímání členů. Za hlavní cíle si zakladatelé předsevzali: přijímat do svých řad všechny zájemce o matematiku a fyziku, rozvíjet bulharsky psanou odbornou matematickou a fyzikální literaturu, podporovat rozvoj středoškolské a vysokoškolské výuky obou disciplín, upevňovat a rozvíjet bulharskou terminologii, sepisovat učebnice a provádět jejich kritické recenze ještě před vydáním, získávat morální i materiální podporu pro rozvoj matematiky a fyziky (zejména prostředky na

първата му годишнина [Krátká zpráva o založení a činnosti bulharské fyzikálně-matematické společnosti v jejím prvním roce], *Училищен преглед* [Školní přehled] 4(1899), str. 441–447.

¹³⁵ Viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1898–1899*, Praha, 1899, str. 7.

¹³⁶ Viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1911–1912*, Praha, 1912, str. 31.

¹³⁷ Ve *Výroční zprávě* za rok 1914–1915 a 1915–1916 (str. 29 a str. 24) je uvedeno jeho jméno s poznámkou, že toho času žije v Římě, ve *Výroční zprávě* za rok 1916–1917 (str. 23) je uvedeno, že toho času žije v Bernu. Od roku 1917–1918 je uváděno, že žije v Sofii.

tisk odborných monografií, učebnic a časopisů, na přednáškovou činnost, na cestovní a studijní stipendia apod.).¹³⁸ Podle stanov se měly každé dva týdny uskutečňovat pravidelné schůzky členů, na nichž měly probíhat odborné i popularizační přednášky, zaznívat odborné i didaktické referáty, měly se řešit otázky vyučování, terminologie apod. Společnost se rozhodla, že bude mít členy čestné, zakládající a činné; přitom činným členem mohl být každý milovník matematiky a fyziky (tj. učitel nebo student), který zaplatil roční poplatek 12 leva. V čele společnosti stál výbor volený na jeden rok na výroční valné hromadě.¹³⁹

Společnost oficiálně založilo 39 zakladatelů dne 19. dubna 1898, prvním předsedou byl zvolen Ivan Petrov Salabašev. Od tohoto okamžiku se konaly více méně pravidelné schůze. Na počátku však chyběly vhodné spolkové místnosti, členové se proto scházeli v České pivnici na Moskevské ulici v centru Sofie. Zde se také konala první schůzka, na níž byly řešeny terminologické, didaktické a organizační otázky.¹⁴⁰ Během prvních pěti let se diskutovalo i otázky upřesňování a upravování osnov, dopady reforem školství na vzdělávání a vzdělanost, návrhy nových metod výuky fyziky a geometrie, aktivity směřující ke zlepšení přípravy budoucích středoškolských učitelů a úpravy jejich postavení a prestiže ve společnosti.¹⁴¹

Od prvního desetiletí 20. století hrála Fyzikálně-matematická společnost díky spolupráci s ministerstvem národní osvěty důležitou úlohu při sepisování a recenzování učebnic pro všechny typy škol, výběru autorů i recenzentů, zpracování různých anket a posudků osnov, metodik a reforem, úpravě zákonů apod.

Již od roku 1900 uvažovala společnost o tisku zpráv, které měly podávat stručné informace z jejího života. Bylo rozhodnuto, že budou vydány tzv. *Годишници* [Ročenky] obsahující stručné výtahy z protokolů jednotlivých zasedání a schůzí.¹⁴² Po jejich úspěchu i mimo matematicko-fyzikální komunitu se společnost začala intenzivněji zabývat otázkou zvýšení informovanosti

¹³⁸ O vzniku a prvním roce činnosti viz *Кратък отчет върху основанието и дейелността на българското физико-математическото дружество през първата му годишнина* [Krátká zpráva o založení a činnosti bulharské fyzikálně-matematické společnosti v jejím prvním roce], *Училищен преглед* [Školní přehled] 4(1899), str. 441–447.

¹³⁹ Stanovy byly otištěny v časopise *Училищен преглед* 4(1899), str. 447–449. Poprvé byly výrazněji upraveny dne 25. února 1923, kdy byl zvýšen roční příspěvek činného člena na 60 leva, bylo přijato, že společnost bude řídit devítičlenný výbor volený na tři roky a každé schůze se musí účastnit alespoň třetina členů žijících v Sofii, jinak její rozhodnutí budou neplatná. Další změny stanov nastaly po roce 1926. Více viz [La], str. 4–6.

¹⁴⁰ Na prvních setkáních se probíraly otázky: Jak učit desetinné zlomky? Co učit v nižších gymnaziálních třídách z algebry? Jak správně učit na střední škole goniometrické funkce – jako vztahy v pravouhlém trojúhelníku nebo jako obecné funkce? Více viz [La], str. 6–9.

¹⁴¹ Podrobnosti o činnosti společnosti lze najít ve zprávách uveřejněných v časopise *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii], viz např. 2(1906), str. 260–264, 4(1908), str. 324–331, 5(1909), str. 341–343, 6(1910), str. 64–76, 183–187, 366–368, 8(1912–1914), str. 33–40, str. 238–240, 9(1914–1915), str. 282–286.

¹⁴² Vyšly dvě výroční zprávy za rok 1902 a 1903.

o svých činnostech a především problémem získání dostatečného publikačního prostoru pro své členy.

Diskuse vedly v roce 1904 k zahájení vydávání odborného spolkového časopisu *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii], který nejprve vycházel (kromě prázdnin) jako dvouměsíčník, později jako měsíčník, a sehrál velmi důležitou roli v rozvoji matematiky a fyziky, neboť umožňoval studium a stimuloval vědecký růst mladé bulharské generace a dával jí prostor pro prezentaci odborné práce.

První redakční rada zvolená roku 1904 se pod vedením S. N. Lafčieva (1863–?)¹⁴³ rozhodla, že v časopise budou otiskovány odborné práce ze všech oborů matematiky, fyziky, astronomie, geodézie a meteorologie, přehledové referáty a vzdělávací studie, metodické články vztahující se především k výuce elementární matematiky a fyziky, popisy pokusů, měření a pozorování, recenze učebnic, bibliografické přehledy o domácí i zahraniční produkci, soutěžní úlohy pro nadané studenty a spolková kronika. Ačkoliv byl časopis založen na velmi skromné finanční podpoře, bylo ihned rozhodnuto, že abonenti a studenti dostanou poloviční slevu. Tento velmi šikovný tah zajistil dobrou čtenářskou základnu.¹⁴⁴

A. Šourek sehrál důležitou roli při vzniku Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii a při založení jejího časopisu. V prvních letech její existence byl velmi aktivním členem. V letech 1906 až 1910 byl členem redakční rady, účastnil se diskusí o metodice, zapojil se do recenzní činnosti nově vydávaných učebnic a do reformního hnutí, které bylo vyvoláno činností mezinárodního kongresu matematiků v Římě v roce 1908. V témže roce byl zvolen předsedou společnosti,¹⁴⁵ v následujícím roce byl ve funkci opětovně potvrzen. Dne 28. září 1909 požádal dopisem o zproštění funkce ze zdravotních důvodů a 24. října se své funkce vzdal, zůstal pouze členem užšího vedení a členem redakční rady časopisu.¹⁴⁶

I přes své zdravotní problémy a velké vytížení na sofijské univerzitě činnost společnosti sledoval a podporoval po celý život. Ve své závěti jí odkázal svoji

¹⁴³ Členy redakční rady byli: E. D. Ivanov, A. Šourek, S. Ganev (1869–1961) (všichni profesori univerzity), G. J. Kirkov (1848–1929) (hlavní inspektor ministerstva národní osvěty a ředitel státní tiskárny), B. Dimitarov (1859–?) (učitel prvního sofijského chlapeckého gymnázia), P. Penčev (1873–?) a D. P. Popov (1873–?) (oba univerzitní asistenti), J. D. Kovačev (1875–1934) (asistent ústavu astronomie), G. Stojanov (1872–1912) (profesor vyšší vojenské školy v Sofii) a R. Velikov (1878–1916) (učitel sofijského chlapeckého gymnázia).

¹⁴⁴ Časopis vycházel nepřetržitě do roku 1912, kdy bylo jeho vydávání přerušeno první balkánskou válkou, obnoven byl v roce 1914, ale v následujícím roce přestal opět vycházet vlivem první světové války. Obnoven byl až roku 1925. Podrobnosti o zrodu časopisu a jeho prvních letech existence viz [La], str. 7–11.

¹⁴⁵ Více viz *Дружествена хроника*, *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Spolková kronika, Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] 4(1908), str. 324–331.

¹⁴⁶ Tamtéž 5(1909), str. 341.

obrovskou odbornou knihovnu.¹⁴⁷

... на който [дружеству] подарил след смъртта си цялата си библиотека, състояща се от няколко стотин математически книги.¹⁴⁸

Královská česká společnost nauk

Dne 11. ledna 1911 byl Antonín Šourek zvolen za dopisujícího člena matematicko-přírodovědné třídy *Královské české společnosti nauk*.¹⁴⁹ Jejích aktivit se však neúčastnil. V každoročních zprávách o její činnosti od roku 1911 až do roku 1927 nenalezneme až na stručné oznámení o Šourkově úmrtí jedinou zmínku o jeho činnosti.¹⁵⁰

Další Šourkovy aktivity

A. Šourek se po celý život zajímal o dění v tzv. československé kolonii v Bulharsku, tj. o kulturní i odborné aktivity svých krajanů. Zúčastňoval se různých kulturních činností české komunity v Plovdivu i v Sofii (např. divadelních vystoupení, hudebních večírků, čtení českých autorů, společných výletů a plesů). Když byla po vzniku Československé republiky vyhlášena veřejná sbírka na stavbu československého národního domu v Sofii, A. Šourek na ni daroval ze svého platu 1 000 leva.¹⁵¹ Od dvacátých let 20. století přispíval do spolkového časopisu *Чехословашки обзор – Československý obzor*, který vycházel pro českou a slovenskou komunitu v Sofii. Uveřejnil v něm půvabné vzpomínky na počátky svého působení v Bulharsku nazvané *Vzpomínky na některé naše krajaný* [Šs5], vzpomínky na učitele A. Heyduka, který v něm probudil zájem o bulharskou kulturu, tj. *Vzpomínky na nesmrtelného slavíka Pootavského* [Šs6], vzpomínky na své české přátele a kolegy v Bulharsku otištěné pod názvy *Václav Stříbrný* [Šs7], *Hermenegild Škorpil* [Šs8], † *Inženýr Karel A. Trnka* [Šs9], *Naši první kolonisté* [Šs10] a *Г-н Фр. Сплитек* [Pan Fr. Splítek] [Šs11].

¹⁴⁷ Některé knihy z jeho majetku jsou v současné době v knihovně Fakulty matematiky a informatiky univerzity v Sofii.

¹⁴⁸ ... již [společnosti] daroval po své smrti celou knihovnu obsahující několik stovek matematických knih. (Юбилеен сборник на Физико-Математическото Дружество в София по случай 40-годишния му юбилей, София [Jubilejní sborník Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii u příležitosti jejího 40. výročí, Sofie], 1939, str. 122.)

¹⁴⁹ Viz *Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1911*, Praha, 1911, str. 26. Zde je také otištěna třičtvrtěstránková charakteristika Šourkovy odborné práce v Bulharsku. Poznamenejme, že se v ní uvádí, že A. Šourek přešel ze Slivene do Plovdivu, aby se stal ředitelem plovdivské reálné školy. Víme, že k tomuto jmenování nikdy nedošlo, neznáme však důvody tohoto rozhodnutí.

¹⁵⁰ Úmrtí je zmíněno ve *Zprávě o stavu a činnosti Královské české společnosti nauk za rok 1926* na straně 6, *Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1926*, Praha, 1927.

¹⁵¹ Viz [Jr], str. 202.

Společenské ocenění

Bulharská vláda ocenila Šourkovy zásluhy o rozvoj středního i vysokého školství udělením dvou národních řádů za občanské zásluhy IV. a III. stupně (*Народен орден за гражданска заслуга IV и III степен*).¹⁵²

Konec života

Podle vzpomínek uvedených v [Ta] se A. Šourek na počátku roku 1926 cítil velmi slabý a zápasil s obvyklým astmatem a silným nachlazením. Jeho zdravotní stav se prudce zhoršoval, od počátku února byl více méně připoután na lůžko. Rodina se ho snažila přesvědčit, aby nepracoval a odpočíval, on však odpovídal:

Както войникът е длъжен да устоява до края на своя пост, тъй и аз – на своето призвание. ([PP], str. 75)¹⁵³

Přes špatný zdravotní stav ve svém domě 14. února 1926 zkoušel skupinu studentů prvního ročníku deskriptivní geometrie, neboť si nepřál, aby jim jeho nemoc způsobila nějaké problémy. Zkouška se u všech studentů vyvíjela velmi dobře, A. Šourek je po přátelském posezení vyprovodil až ke dveřím svého domu a smutně se s nimi rozloučil, jako by cítil, že je už nikdy neuvidí. Dne 19. února 1926 zemřel.

Dne 22. února se konal Šourkův pohřeb, který zaplatilo ministerstvo národní osvěty, a tak měl charakter státního obřadu. Zúčastnili se ho přední představitelé bulharského politického i kulturního života (například zástupce jeho Výsosti cara Borise III., zástupci ministerstva národní osvěty, vyslanec Československé republiky v Sofii, profesori univerzity v čele s rektorem S. Petrovem, kompletní vedení a mnozí členové Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii, vedení Bulharské akademie věd, zástupci armády, celá čestná rota junckerů, členové československé kolonie v Sofii a četní studenti a bývalí žáci, přátelé a rodina). Šourkovy ostatky byly uloženy do otevřené rakve a neneseny jeho žáky od jeho domu v ulici Šipka celým městem až na sofijský centrální hřbitov. Zde byly uloženy do hrobu, nad nímž smuteční řeč pronesli rektor univerzity, zástupci profesorů, bývalých žáků a studentů, představitelé československé kolonie. Na závěr sbor československé kolonie zazpíval naši hymnu *Kde domov můj*.¹⁵⁴

Vzpomínkové akce

Zprávu o Šourkově úmrtí a popis průběhu pohřbu otiskly deníky i odborná

¹⁵² Více viz [PP].

¹⁵³ Tak jako voják musí vytrvat na stráži až do konce, musím i já – setrvat ve své misi.

¹⁵⁴ Podrobnosti o pohřbu viz [At], [PČBI] a [Ta]. Šourkův rodinný hrob se nachází v katolické části sofijského centrálního hřbitova v oddílu 15, který je v blízkosti hřbitovní kaple sv. Františka. Hrob je zachován díky péči potomků.

periodika.¹⁵⁵ Dne 12. prosince 1926 se konala velká vzpomínková akce, kterou organizovala Fyzikálně-matematická společnost v Sofii. Hlavní smuteční řeč měl profesor Dimitar Tabakov (1879–1973).¹⁵⁶

Dne 10. března 1976 se u příležitosti 50. výročí Šourkova úmrtí v aule sofijské univerzity uskutečnilo vzpomínkové setkání. Zahájil je akademik a matematik Ljubomir Georgiev Iliev (1913–2000), Šourkovy životní osudy a dílo připomenul akademik a matematik Bojan Lazarov Petkančin (1907–1987), zazněly také starší vzpomínky Šourkových žáků, matematika Blagovesta Ivanova Dolapčieva (1905–1974) a astronoma Nikoloy Ivanova Boneva (1898–1979), a Šourkova vnuka Antona Francova Červenakova.¹⁵⁷

Vzpomínky rodiny a žáků

Na následujících stránkách uvedeme překlad několika vzpomínek Šourkových příbuzných a žáků, abychom si ho přiblížili i z lidské stránky.

Vnuk Anton Francov Červenakov o svém dědečkovi napsal:¹⁵⁸

... Dům, ve kterém jsme žili, byl jednopodlažní, ale dosti prostorný starosofijský hrázděný dům (zakoupený v roce 1893). Před ním jsme měli zahradu s vysokou břízou a s obrovským majestátním zimozrázem, s několika desítkami růžových keřů, které většinou sám rouboval. Rád zahradu udržoval sám. Jeho pokoj měl okno na východ, které směřovalo na zadní dvůr. V pokoji bylo lůžko, šatník, knihovna utvořená z několika otevřených polic (existuje dodnes), psací stůl s poličkou vpředu, pultík s nakloněnou plochou na psaní – něco jako katedra. Hranatá skříň, která obsahovala různý materiál, hlavně k výrobě geometrických modelů, abecední katalog jeho knihovny, přičemž každé písmeno bylo ve zvláštním pořadači vyrobeném jím samotným. Krajinu měla dvířka s dekorativní pyrografií představující stylizovanou krajinu, kterou udělal sám Šourek, a stejný výjev měl i na věšáku v chodbě.

V pokoji A. Šourek trávil hodně denního času prací – psal a rýsoval, ale když uslyšel hluk nebo oživení v domě, rychle se objevil – buďto aby se přidal k ostatním, anebo aby přísně káral.

¹⁵⁵ Více viz [At], [PČBI], [Ta]. Viz též Антон В. Шоурек, Списание на Физико-Математическото Дружество в София [Anton V. Šourek, Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii], 11(1925/1926), č. 5–6, str. 177, Мир, zpráva ze dne 22. 2. 1926, Свободна реч, zpráva ze dne 22. 2. 1926. V českých novinách se objevila krátká zpráva nazvaná *Úmrtí vynikajícího krajanu v Bulharsku*, České slovo 8(1926), č. 46, ze dne 23. 2., str. 10, a nekrolog V. Atanasova nazvaný *Univ. prof. Dr. Antonín V. Šourek*, Pisecké listy 30(1926), č. 32, str. 34.

¹⁵⁶ Smuteční řeč byla otištěna v Časopise Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii (viz [Ta]). Článek byl doplněn reprodukcí Šourkova portrétu, který roku 1923 namaloval jeho přítel J. V. Mrkvička, slavný bulharský malíř českého původu.

¹⁵⁷ Text vzpomínek byl otištěn v [PČBI] a [ČR]. Článek [PČBI] obsahuje také reprodukcí Mrkvičkova portrétu A. Šourka a fotografii Šourkovy bronzové busty, kterou roku 1915 v Římě zhotovil bulharský sochař Andrej Nikolov.

¹⁵⁸ Originální bulharský text vzpomínek je v [ČR], str. 46–47.

Na hlavě nosil čepičku, kterou mu vyšila jako chlapci matka, od časů matematického kongresu v Cambridge rád oblékal lehce pestrý župan kávové barvy.

Na nočním stolku měl vždy jednu oboustranně černomatnou lepenku o velikosti kancelářského listu a ořezanou tužku. Napsané na lepence se dalo otřít. Přes noc na ni zakresloval své myšlenky a svá řešení, která ho napadla. Skoro si nevzpomínám, že by zůstala čistá bez řádku či čárky.

Do tohoto kabinetu chodili jen nejbližší přátelé, kolegové, studenti. Ostatní přijímal ve zvláštním přijímacím pokoji. Trpěl na astma a občas, zejména když byla mlha, se mu dýchalo velmi těžce.

Přes zimu nosil zimník podšitý kůží z divokých koček a beranici z černého perziánu. Jak bylo tehdy zvykem, na ulici chodil s holí, ale opíral se o ni jen trochu. Většinou ji držel v rukou sepnutých za zády.

Bral mě někdy s sebou do Matematického institutu, který se nacházel nedaleko v jedné jednopatrové budově na ulici San Stefano naproti ulici Marina Drinova, dnes již neexistující, postoupila místo velkému bytovému družstvu. Byl jsem nadšen, když jsem pozoroval jeho práci na modelech. Mnohé z nich si zhotovil sám, ostatní udělali studenti za jeho odborného vedení a s jeho pomocí.

Přirozeně dědeček sledoval hodiny svého vnuka, zejména z matematiky. Učitelé byli jeho někdejší žáci – Blagoj Ivanov, Todor Todorov a Venceslav Ivanov. Když jsem mu ukazoval, co a jak se učíme, často mi odhalil ještě další způsoby dokazování nějaké věty (aniž by kritizoval vyučování) a seznamoval mě s oblastmi, jichž se škola nedotýkala. Na všechno měl obdivuhodně jednoduchý a přesvědčivý způsob předvedení a objasnění; kdykoliv to bylo nutné, objasnil to na modelu. Udělali jsme ho společným úsilím z nejjednodušších materiálů: kreslicí papír, lepenka, nitě, špendlíky, staniol. Způsob, kterým vyšel z daného stavu a přecházel k rozuzlení a řešení rovnic, mi zůstal jako vzor myšlení. Sloužil mi dále při studiu a ještě později, když jsem byl po letech postaven před úkol vyučovat, ačkoliv v jiné oblasti vědy.

Je zajímavé poznat důvody a příčiny toho, že Šourek a mnozí jiní Češi – z řad inteligence jako Mrkvička, Škorpil, Věšín aj. se objevili v Bulharsku – správně ve Východní Rumélii – hned po osvobození, aby zaujali místa gymnaziálních učitelů v Plovdivu, Slivenu a jinde. Téměř všichni měli blízké vztahy s Bulhary ještě před rusko-tureckou válkou. V Písku, Šourkově rodném městě, byla zemědělská škola, na níž studovali Bulhaři, mezi nimi i Vasil Atanasov, s nímž se přátelili. V Praze existoval spolek Bulharská sedjanka, jehož členy byli i Češi, např. Mrkvička. Zájem o osud Bulharska byl velmi živý. Když roku 1877 vypukla rusko-turecká válka, běh událostí byl sledován s chvěním: „Pleven padl!“ – byl nadšený výkřik, který v té době zaměnil obvyklý každodenní pozdrav. Skupina okolo Sejdanky a její přátelé se chystali do Bulharska – až se osvobodí. Jejich příchod do Bulharska se uskutečnil díky zažitě Slovanů spojující solidaritě.

Z Bulharska Šourek několikrát navštívil rodný kraj, podnikl několik cest po Evropě, strávil delší čas v Itálii a ve Švýcarsku. Byl spolehlivým zdrojem pro mnoho otázek, neboť znal charakter a pamětihodnosti řady zemí – a i těch, které nenavštívil. O radu se na něho obraceli přátelé, známí i neznámí, kteří se chystali na cestu do ciziny. Poskytoval jim podrobné zprávy, a jak byl metodický a přesný, sestavoval jim program, upozorňoval je na pamětihodnosti, připravoval jim výpisy z jízdního řádu, dával doprovodné a uváděcí dopisy pro nové známé. Vedl dosti širokou korespondenci. Přátelské vztahy zvláště udržoval s prof. Studničkou v Praze a Ginem Loriou v Janově.

Na některé cesty mě bral s sebou, ačkoliv jsem byl ještě poměrně malý, sedmi- až osmiletý. Tyto cesty a procházky s doplňujícími objasněními mi otevřely celý nový svět.

Při cestách trval na tom, aby vše bylo včas připraveno a aby byl na nádraží brzo. Jednou jsme pospíchali a blížili se k nádraží. Babička a teta se za ním poněkud zdržely. Děda s obavou: „Hajdy, strašně se loudáte, máme skluz!“ Babička: „Šourku, klid, máme ještě čas.“ V ten moment zapískala píšťala lokomotivy a dědeček: „Dívej na to, možná jel dřív!“

Kromě matematiky se zajímal o ruční práce, vypalování na dřevě, tzv. pyrografii, optiku a malování akvarelů.

Měl široký okruh známých. Přátelil se nejvíce s těmi, co bydleli ve stejné městské části, s kolegy z univerzity: Šišmanovem, Miletičem, Zlatarským, Iv. Georgovem, M. Báčvarovem aj. Nebyli mu cizí ani spisovatelé, literáti sdružení okolo dr. Krsteva a časopisu *Misal* a dům Ekateriny Karavelovy. Vzpomínám si na místa, kam mě zavedl a kde jsem měl otevřeno i později.

Nad všechna přátelství však bylo to, které ho poutalo a jeho prostřednictvím celou rodinu, s Ivanem Mrkvičkou. Nebyl den, aby se nenavštívili či neviděli, aby spolu pobesedovali nebo se poradili. Mrkvička byl naším svědkem při svatbě a kmotrem tří generací. Díky tomuto hlubokému vzájemnému poznání skoro žertem, jen za tři sezení mohl s hlubokým uměleckým záměrem a psychologickým proniknutím vytvořit portrét, který máme před sebou.

V roce 1925 nastal čas, kdy mu v přístupu do milovaného institutu bylo zabráněno. Byl v něm umístěn mimořádný soud, který soudil obviněné za provedený atentát v katedrále sv. Neděla. Byl nejbliže proslulému pátému policejnímu okrsku. Vzpomínám si, jak se Šourek pohoršoval a veřejně protestoval proti takovému znevažování vědeckého univerzitního institutu.

Poslední vzpomínky mám z února 1925. Antonín Šourek pracoval dnem i nocí na projektivní geometrii. Pospíchal, aby byla otištěna.

Přišel čas zkouškového období. Nachladil se, nejprve měl zánět průdušek, nemohl vycházet a konat zkoušky v institutu. Proto pozval studenty domů. Víтал je u branky. Zkouška ho velmi unavila, ale byl spokojen. Pyšnil se odchovanci, velkým pokrokem bulharských matematiků, jasně se rýsujícími talenty mezi nimi. Po tom si lehl a už nevstal.

Projektivní geometrie byla dotištěna po jeho smrti.

Blagovest Ivanov Dolapčiev svá setkání se Šourkem popsal takto:¹⁵⁹

Šourek byl mým učitelem. Na semestrální prázdniny v roce 1926, když jsem byl prvním rokem studentem matematiky, mi uložil udělat několik modelů na Dandelenovy věty. Zásobil mě svými různobarevnými kartóny a dal mi cenné návody, jak po technické stránce zhotovovat modely, jimiž se jasně ilustrují Dandelenovy věty o kuželových řezech. Zatímco jsem pracoval na modelech ve svém rodném městě Slivenu (kde Šourek započal svoji misi v Bulharsku), on prožíval své poslední dny. Ještě ve Slivenu mě zastihla zpráva o jeho skonu. Modely byly vytvořeny a na Šourkovu počest ponechány v geometrické sbírce, která jím byla vytvořena na fyzikálně-matematické fakultě univerzity.

Antonín Šourek, ač cizinec, zanechal nezapomenutelné stopy v historii naší univerzity a zvláště na tehdejší fyzikálně-matematické fakultě. S ním u nás začala tradice geometrických přednášek tak charakteristických pro českou školu. Byl prvním naším syntetikem a jemu patří poděkovat za obrovskou erudici v těch letech, kterou měli i naši starší učitelé a někteří vojenští specialisté v oblasti zobrazovací geometrie. Tato erudice dala zdravý základ následujícímu pokolení bulharských matematiků – geometrů.

Bojan Lazarov Petkančin, Šourkův žák a pozdější bulharský matematik, vzpomínal na svého učitele takto:¹⁶⁰

Měl jsem to štěstí, že jsem byl Šourkovým žákem, ačkoliv jen krátce. Jako student matematiky prvního ročníku zimního semestru 1925/26 poslouchal jsem jeho přednášky z deskriptivní geometrie. Hovořil tiše a pevně, vykládal jasně a názorně elementární počátky svého předmětu, kreslil pěkné náčrty na černou tabuli. S posluchači lehce žertoval, zejména se studentkami, když upozoroval, že ve školních lavicích scházejí sešity a rýsovací pomůcky, dokonce i tužky.

Nikola Ivanov Bonev, Šourkův žák a pozdější astronom, napsal:¹⁶¹

... Poznal jsem ho jako student, potom jako asistent matematiky v průběhu dvou let. Choval jsem zvláštní úctu a sympatie k tomuto starému učenici, který přišel do naší země, aby jí věnoval mnohé roky svého života a aby byl užitečný svými znalostmi bulharské mládeži.

Mluvil dosti dobře bulharsky: myslím, že dělal chyby jen v přízvuku (točka, pravà).¹⁶² Někteří našinci se smáli. Jako by bulharský jazyk nebyl pro cizince těžký! Kdysi jsem se zeptal jednoho kompetentního a velmi kultivovaného člověka, kolik procent Bulharů hovoří perfektně rusky. Hodně se zamyslel a odpověděl, že toto procento je příliš malé. Lehčí je naučit se perfektně naprosto cizí jazyk nežli tak blízký.

... Na podzim 1924, před více než půlstoletím, čekal mě odjezd do Paříže, abych se specializoval v oboru astronomie. Před odjezdem jsem navštívil prof. Šourka v jeho domě. Žil na ulici Šipka v jednoposchodovém domě. Na jeho

¹⁵⁹ Originální bulharský text vzpomínek je v [ČR], str. 47.

¹⁶⁰ Originální bulharský text vzpomínek je v [ČR], str. 48.

¹⁶¹ Originální bulharský text vzpomínek je v [ČR], str. 48–49.

¹⁶² To znamená: tečka, bod, přímká, ale se špatným přízvukem.

místě se dnes zdvihá velký obytný blok. Prof. Šourek s malou černou čepičkou na hlavě a jeho dcera mě přijali velmi přívětivě. S největší pravděpodobností jsem vykonal tuto návštěvu, poněvadž jsem myslel, že už asi nikdy neuvidím svého váženého, milého a sympatického profesora.

A opravdu, zesnul v době mé nepřítomnosti v Bulharsku.

Petko Ivanov charakterizoval Šourkovu výuku těmito slovy:¹⁶³

V osm hodin ráno jednoho říjnového dne roku 1921 se lehce otevřely dveře mezi pokojem učitelů a posluchárnou. Prof. Šourek vstoupil v tmavém obleku do posluchárny. V levé ruce držel rýsovací pomůcky, a když udělal několik kroků, pozdravil studenty „dobré ráno“ a volnou pravou rukou dal pokyn k usednutí.

V posluchárně panovalo hrobové ticho, lehce narušované šustěním při zapisování. V lekcích prof. Šourek kromě jiného kladl otázky o předmětu a úkolech deskriptivní geometrie. Když vyložil odborné stanovisko, obrátil se z poloviny nalevo tváří k černé tabuli a zády ke studentům svůj výklad zakončil: „A konečně, deskriptiva je nauka, která není pro ženy.“ V posluchárně bylo slyšet lehký smích a tehdy profesor pokračoval týmž tónem: „Tak zákonodárce bulharského zákona o národní osvětě definoval deskriptivní geometrii, proto se na dívčích gymnáziích nekoná výuka tohoto předmětu.“ Účelu bylo dosaženo – pokrokový demokrat prof. Šourek se lehce, ale ostře vysmál reakčnímu stanovisku bulharského zákonodárce o místě ženy v životě – byla člověkem druhé kvality. Na takovou kritiku přítomní nikdy nezapomenou.

LITERATURA:

- [A] *Алманах на Софийския университет „Климент Охридски“: 1888.–1939.* [Almanach Sofijské univerzity Klimenta Ochridského: 1888–1939], Nakladatelství Sofijské univerzity, Sofie, 1988 (reprint monografie z roku 1940); o Šourkovi je na str. 683–684.
- [Am] Арнаудов М.: *История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полу столетие 1888.–1938.* [Arnaudov M.: Historie Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského v jejím prvním půlstoletí 1888–1938], Nakladatelství Sofijské univerzity, Sofie, 1939.
- [At] Атанасов В., † Професор Антон В. Шоурек, Българо-Чехословашка Взаимност [Atanasov V., † Antonín Šourek, Bulharsko-Československá vzájemnost] **2** (1926), č. 1, 1–3.
- [Be1] Bečvářová M., *Česká matematická komunita v letech 1848–1918*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 34, Ústav aplikované matematiky FD ČVUT, Matfyzpress, Praha, 2008.
- [Be2] Bečvářová M., *Z historie Jednoty (1862–1869)*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 13, Prometheus, Praha, 1999.
- [Be3] Bečvářová M., *Kořeny bulharské matematiky*, in 27. mezinárodní konference Historie matematiky, Velké Meziříčí, 25. 8. – 29. 8. 2006, sborník sylabů, Praha, 2006, 14–16.

¹⁶³ Originální bulharský text vzpomínek je v [ČR], str. 49.

- [Bu] Бучков Н. А., *Математика и математици*, str. 91–92, in Юбилеен сборник на Физико-Математическото Дружество в София по случай 40-годишния му юбилей, София [Bučkov N. A., Matematika a matematici, in Jubilejní sborník Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii u příležitosti jejího 40. výročí, Sofie], 1939.
- [ČR] Чобанов И., Русев П., *Български математици*, Държавно издателство „Народна просвета“, София [Čobanov I., Rusev P., Bulharští matematici, Státní nakladatelství Národní osvěta, Sofie], 1987.
- [DD] Данчов Н. Г., Данчов И. Г., *Българска енциклопедия*, Книгоиздателство Ст. Атаносов, София [Dančov N. G., Dančov I. G., Bulharská encyklopedie, Knižní nakladatelství St. Atanasov, Sofie], 1936.
- [Dd] Димитрова Н. и др.: *Спомени за Софийския университет, Том 1*, София [Dimitrova N. a kol.: Vzpomínky na sofijskou univerzitu, 1. díl, Sofie], 1988.
- [Di] Димов Д., *Историческият подвиг на Пловдивската гимназия Св. Кирил и Методий*, Пловдив [Dimov D., Historický rozvoj plovdivského gymnázia sv. Cyrila a Metoděje, Plovdiv], 2000.
- [E1] *Енциклопедия Българска възрожденска интелигенция*, София [Encyklopedie bulharské obrozenecké inteligence, Sofie], 1988.
- [E2] *Енциклопедия България*, Българска Академия Науките, Том 7, Академично издателство „Проф. Марин Дринова“, София [Encyklopedie Bulharsko, Bulharská akademie věd, 7. díl, Akademické nakladatelství Prof. Marin Drinov, Sofie], 1996.
- [Ga] Ганчев И., *Сто и десет години Факултет по математика и информатика при СУ „Св. Климент Охридски“*, Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по Математика и Информатика [Gančev I., Sto deset let fakulty matematiky a informatiky SU sv. Klimenta Ochridského, Ročenka Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského, Fakulta matematiky a informatiky] **93** (1999), 5–24.
- [G1] Генчев Н., *Българско възраждане*, София [Genčev N., Bulharské obrození, Sofie], 1988.
- [G2] Генчев Н., *Возрожденският Пловдив*, Пловдив [Genčev N., Obrozenecký Plovdiv, Plovdiv], 1981.
- [HT] Hineva S., Tzenova I., *Čeští geometři na sofijské univerzitě*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie **36** (1991), 237–242.
- [JLH] Jilek F., Lomič V., Horská P., *Dějiny Českého vysokého učení technického v Praze*, SNTL, Praha, 1. díl, 2. díl, 1973, 1978.
- [Jm] *Юбилеен Сборник на 7^{та} Софийска държавна мъжка гимназия 1879–1904*, Държавна печатница, София [Jubilejní sborník I. sofijského státního chlapeckého gymnázia 1879–1904, Státní tiskárna, Sofie], 1904.
- [Jp] *Юбилеен сборник 60 години Пловдивска мъжка гимназия „Александър I“*, Пловдив [Jubilejní sborník 60 let plovdivského chlapeckého gymnázia Alexandra I., Plovdiv], 1939.
- [Ju] *Юбилеен сборник на сливенската мъжка гимназия „Добри П. Чинтулов“*. По случай 55-годишнината от основаването ѝ, Държавна печатница, София [Jubilejní sborník slivenského chlapeckého gymnázia Dobri P. Čintulova. U příležitosti 55. výročí jeho založení, Státní tiskárna, Sofie], 1934.
- [JP] *Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на Пловдивската девическа гимназия и 70-годишнината от откриването на първото българско девическо училище в Пловдив*, Пловдив [Jubilejní sborník u příležitosti 50. výročí plovdivského dívčího gymnázia a 70. výročí otevření první bulharské dívčí školy v Plovdivu, Plovdiv], 1934.
- [Jr] *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928*, Nákladem Družstva československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii, Sofie, 1929.
- [La] Лафчиев С. Н.: *Странички из историята и дейността на Физико-Математическото Дружество по случай 40-годишнината от основаването му*, str. 3–20, in Юбилеен сборник на Физико-Математическото Дружество в София по случай 40-годишния му юбилей, София [Lafčiev S. N.: Stránky z historie a činnosti Fyzikálně-

- matematické společnosti u příležitosti 40. výročí jejího založení, in Jubilejní sborník Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii u příležitosti jejího 40. výročí, Sofie], 1939.
- [LD] Лазарова Х., Димитрова-Божкова Л., *Био-библиографски указател на научните трудове на сътрудниците от института 1945–1970*, Висш медицински институт „И. П. Павлов“, Пловдив, Издателство Христо Г. Данов, Пловдив [Lazarova Ch., Dimitrova-Bozkova L., Bio-bibliografický ukazatel vědeckých prací spolupracovníků institutu 1945–1970, Vyšší lékařský institut I. P. Pavlova, Plovdiv, Nakladatelství Christo G. Danov, Plovdiv], 1971.
- [Mi] Милушев Я., *Чешки профили в общественото развитие на следосвобожденска България*, Академично издателство „Марин Дринов“, София [Milušev Ja., České profily ve společenském rozvoji po osvobození Bulharska, Akademické nakladatelství Marin Drinov, Sofie], 2005.
- [PČBI] Петканчин Б., Червенаков А., Бонев Н., Иванов П., *Антон Шоурек (1857–1926) По случай 50 години от смъртта му*, Физико-Математическо Списание [Petkančin B., Červenakov A., Bonev N., Ivanov P., Anton Šourek (1857–1926). U příležitosti 50. výročí úmrtí, Fyzikálně-matematický časopis] **19** (1976), 241–248.
- [P2] Пеев В., *Пловдив в миналото и настоящето*, Пловдив [Peev V., Plovdiv v minulosti a současnosti, Plovdiv], 1941.
- [PP] Петров П., Пенев А., *Чужденци – просветни дейци в България*, Държавно издателство „Народна просвета“, София [Petrov P., Penev A., Cizinci – osvětoví pracovníci v Bulharsku, Státní nakladatelství Národní osvěta, Sofie], 1988.
- [Re] —, *Антон В. Шоурек*, Списание на Физико-Математическото Дружество в София [—, Anton V. Šourek, Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] **11** (1925/1926), 177.
- [SB] Society Development Foundation Bunkr – Klub Mladých (Miteva D. – vedoucí projektu), *По стъпките на чешките учители в България* [Po stopách českých učitelů v Bulharsku], Sliven, 2006 (o A. V. Šourkovi na str. 36–37).
- [Ta] Табаков Д., *Професор Антон В. Шоурек. (Животописни бележки, педагогична и научна дейност)*, Списание на Физико-Математическото Дружество в София [Tabakov D., Profesor Anton V. Šourek. (Životopisné črty, pedagogická a vědecká práce), Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii] **12** (1926/1927), 209–218.
- [To] Тодорова П., *Преподаватели – дарители*, Музеум [С. Todorova: Učitelé – dárci, Muzeum] **5** (2006), 22–23.
- [U] Urban Z., *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha, 1957.
- [Vf] Velflík A. V., *Dějiny technického učení v Praze, díl I. a II.*, Unie, Praha, 1906, 1909.